

Nauw verbonden burens. Deel V (slot)

De opleidings- en trainingsfaciliteiten van de politie op het voormalig kampterrein: van “Opleidingsschool voor Gemeentepolitie ‘De Boskamp’ tot vestiging van het ‘Korps Landelijke Politiediensten’. Tevens: van “museumpaviljoen Kamp Amersfoort” (van de politieschool) tot gedenkplaats met bezoekerscentrum in het samengevoegde “Nationaal Monument Kamp Amersfoort” dat er zonder de politieschool op die plaats nooit was gekomen!

In deze laatste bijdrage van nauw verbonden burens - die over het opleidings- en trainingscentrum van de Korps Landelijke Politiediensten - gaat het over de ontstaansgeschiedenis van de politieschool: “De Boskamp” en haar historische verbintenis met en betekenis voor de gedenkplaats. Dit opleidingscentrum werd bij reorganisaties onderdeel van het LSOP, het Landelijk Selectie en Opleidingsinstituut Politie, en ging in een volgende fase over in de nieuw gevormde landelijke “Politieacademie”, waarvan de Faculteit “Primaire Politieopleidingen” de basisopleiding voor de politie verzorgt. Nadat de Politieacademie bij herstructurering de gebouwen en het terrein van de voormalige politieschool “De Boskamp” in 2004 definitief heeft verlaten, heeft het Korps Landelijke Politie Diensten (KLPD) het complex in gebruik genomen voor opleidingen en beroepsvaardigheidstrainingen, met medegebruik voor het zelfde doel door een kleinere afdeling van Regiopolitie Utrecht.

Twee vreemde bezettingen van ons land zijn van fundamentele invloed geweest op de ontwikkeling van de Nederlandse politie. Zowel in positieve, als negatieve zin. De eerste gold de Franse bezetting. Daaruit kwam Nederland tevoorschijn als een soevereine staat en vormde zich de voor ons land moderne politie. De tweede betrof de Duitse overheersing. Beide roepen herinneringen op aan vervolging en onderdrukking, uit beide kwamen ook maatschappelijk en bestuurlijk noodzakelijke hervormingen voort. Binnen het raamwerk van onze cultuur en maatschappij is het politieapparaat een bindende factor en is ook deze organisatie, net als alles in onze samenleving, onderhevig aan invloeden die al dan niet bewust aangestuurd het beeld en beleid daarvan bepalen. In alle tijden.

De internationale crisis die aan de Tweede Wereldoorlog voorafging, was van grote invloed op de keuzen die burgers destijds maakten. De economische neergang had wereldwijd grote consequenties. In het laatste decennium voor de oorlog liepen de werkloosheidscijfers almaar op. De bezuinigingen troffen iedereen. Ouderen raakten zonder werk, jongeren konden dat vaak niet krijgen. Alle generaties en de meeste beroepsgroepen werden er door getroffen. Ook de politie, die met te weinig mensen vaak en veel overuren maakte. Daarbij was de betaling voor het lagere personeel ronduit miserabel en vaak nog onder het minimumloon van 32 gulden per week. Sociaal gezien was het niet beter gesteld. Uniformen spraken Nederlanders niet aan en vaak was het opleidingspeil van politiebeambten beneden de maat.¹ De crisis bracht hierin een zekere verandering. Het bedrijfsleven bood werkzoekenden weinig soelaas. Een vaste baan had een veel grotere betekenis dan nu. Ondanks de bezuinigingen bij de politie werd er in 1935 besloten het personeelsbestand uit te breiden.² Het idee van een vaste baan lokte veel jonge mensen de opleiding in, waardoor die qua niveau geleidelijk aan steeg. Eenmaal aangesteld, bleek promotie echter een haast onmogelijke zaak. De crisis voedde de angst om een vaste baan te verliezen. Ook de typisch hiërarchische structuur binnen het politiestelsel werkte daaraan mee. Bevelen moesten zonder meer worden opgevolgd. Het gevoel van afhankelijkheid werd versterkt, onvrede verzwegen en onderdrukt. Dit beïnvloedde de persoonlijke ontwikkeling op een negatieve manier. Na de bezetting bleek vaak hoe verlamdend het gevolg en de uitwerking was.

De Tweede Wereldoorlog

Nadat de Duitsers ons land bezetten, nam een groot deel van onze landgenoten de eerste tijd een afwachtende houding aan. Het overgrote deel van de bevolking ging over tot de orde van de dag. Tot veler verrassing trad de bezetter aanvankelijk burgers en overheidsdienaren fatsoenlijk tegemoet. Op zaterdag 18 mei benoemde Hitler zijn Rijksminister Dr. Arthur Seyss-Inquart tot Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandse gebied.³ De Duitser nam op 25 mei 1940 het gezag in Nederland over en werd op 29 mei ingehuldigd in de Haagse Ridderzaal, waar ons legitieme staatshoofd de zittingen van de Staten Generaal opent. Seyss-Inquart had als belangrijkste opdracht ons land op tactische wijze als broedervolk het Groot-Germaanse Rijk binnen te voeren.⁴ De nationaal-socialist, aan wie wetgevende bevoegdheden werden toegekend, was vastbesloten deze taak zo goed mogelijk te vervullen. Zijn inaugurele rede op 29 mei 1940 had een matige toon en werd daarom met opluchting ontvangen.⁵ Wij komen hier niet om aan een land de vrijheid te ontnemen. Het is mijn wil hierbij het tot nu toe geldende recht zo veel mogelijk van kracht te laten. Wij willen dit land en zijn bevolking noch imperialistisch in het nauw brengen, noch aan dit land en zijn volk onze politieke overtuiging opdringen.⁶ Omdat het voor de Duitsers van groot belang was dat de openbare orde in stand bleef, benaderden zij met die instelling ook het Nederlandse

¹Een agent genoot nauwelijks respect, aan hem werden weinig eisen gesteld en de beloning was laag. Hij moest het vooral van een ‘flink’ voorkomen hebben. Veel politieagenten kozen na enkele jaren weer voor hun oude- of een ander beroep. Agenten genoten geen vakopleiding en een vooropleiding was evenmin nodig. Rond de eeuwwisseling naar de 20^e eeuw, kwam het nog voor dat een burgemeester in kleinere gemeenten voor een agent een proces-verbaal uitschreef. De Leidse agent, een monument

² Het Rijkspolitiebesluit van 1935 brengt meer centralisatie. In dit besluit wordt de rijkspolitiezorg omschreven als alle politiezorg, voorzover deze niet bij of krachtens de gemeentewet bij uitsluiting tot gemeentelijke politiezorg is gemaakt.

³ Verzet in Nederland, “En verpletterd wordt het Juk”, Dr. C.M. Schulten; De Bezetting, deel 1, L. de Jong

⁴ Generaal Falkenhausen, die tot dan militair bevelhebber in Nederland en België was, droeg het militair gezag over aan generaal F.C. Christiansen en het civiel gezag aan de Rijkscommissaris. Falkenhausen was geen nazi en poogde na zijn benoeming op 20 mei zonder ogenschijnlijke dwang en in goede verstandhouding met de Nederlandse autoriteiten samen te werken. Een houding die de gecapituleerde Nederlandse generaal Winkelman bevestigde. Dit werd anders onder Seyss-Inquart die ter gelegenheid van zijn amsaanvaarding aankondigde dat alle Nederlandse krijgsgevangenen zouden worden vrijgelaten. Hij bleef tot 1945 in functie en werd na de oorlog opgehangen. Een soldaat doet zijn plicht, Teo van Middelkoop; Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog Dr. L. de Jong

⁵ Seyss-Inquart bleef tot 1945 de hoogste niet-militaire autoriteit in Nederland. Aanvankelijk wilde hij met een tegemoetkomende houding het Nederlandse volk winnen voor het nationaal-socialistische gedachtegoed. Maar het steeds sterker wordende verzet onderdrukte hij krachtig en ook werkte hij mee aan o.a. de deportatie van joden. Zijn persoonlijke bemoeienis met de onderhandelingen die de geallieerden voerden, resulteerden o.a. dan wel in voedseltransporten naar west-Nederland, maar na de Duitse capitulatie werd hij niettemin gearresteerd en in het proces te Neurenberg wegens misdaden tegen de vrede, oorlogsmisdaden en misdrijven tegen de menselijkheid ter dood veroordeeld en opgehangen.

⁶ Onderdrukking en verzet, Nederland in Oorlogstijd

politieapparaat, een door de overheid strak georganiseerde organisatie.⁷ Per 29 mei 1940 bepaalde Seyss-Inquart dat de handhaving van de openbare orde, rust en veiligheid - voorzover geen gebruik werd gemaakt van Duitse SS- en politietroepen - werd opgedragen aan de Nederlandse politie.⁸ Hans Rauter werd door de Rijkscommissaris aangesteld als Höhere SS- und Polizeiführer en, behalve met het bevel over de SS en de Duitse politie, belast met het toezicht over de Nederlandse Rijks- en gemeentepolitie. Het bleef tot de taak van de Duitse politie behoren om alle handelingen die Rijks- en Duits-vijandig waren, op te sporen.

Na de demobilisatie

Na de capitulatie werd op 21 mei 1940 bepaald dat militaire eenheden zoveel mogelijk terug moesten keren naar de gebieden waar zij op 9 mei gelegerd waren. Daar moesten zij hun wapens en uitrusting inleveren. Bij de demobilisatie werd bepaald dat slechts diegenen groot verlot kregen die hetzij bij hun vroegere werkgever weer aan de slag konden, hetzij zich als zelfstandige konden vestigen. Op 22 mei stemde generaal Winkelmann, in met het plan dat de helft van het reserve- en dienstplichtig personeel naar huis terug kon keren. Dit op voorwaarde dat de betrokkenen konden aantonen dat zij door eigen arbeid of anderszins in hun onderhoud konden voorzien. Seyss-Inquart wilde het gecapituleerde Nederlandse leger ombouwen tot een organisatie, waar de Nederlandse bevolking achter zou staan en die tegelijkertijd op termijn het Duitse doel zou kunnen dienen. Seyss-Inquart richtte daartoe op 15 juli 1940 de Opbouwdienst op en benoemde Majoor J.N. Breunese (Chef staf III Div.) tot commandant.⁹ Van de ruim veertienduizend beroepsmilitairen werden ruim drieëntwintighonderd in de Opbouwdienst opgenomen; van de overigen verdween ongeveer de helft naar de sector vrije beroepen; ruim drieduizend werden aan de politie, bijna duizend aan de douane toegevoegd, nog anderen aan weer andere overheidsdiensten en de burgersector.¹⁰ Van het lager dienstplichtige kader en van de gewone dienstplichtigen gingen ruim 60.000 man geleidelijk over in de Opbouwdienst. Zij waren aanvankelijk onderworpen aan de bepalingen van het Nederlandse leger. Kort na Anjerdag op 15 juli, was de demobilisatie van onze krijgsmacht van circa driehonderdduizend man zo goed als voltooid.

De Marechaussee

Behalve een deel van de brigades van de 1^e en 2^e Marechausseedivisie, dat via allerlei orders vanuit Limburg en Brabant in Engeland verzeild raakte, hervatten de achtergebleven Marechausseebrigades na de capitulatie op 15 mei 1940 hun normale werkzaamheden.¹¹ Krachtens een Duits bevel van 24 juni 1940 ging het Wapen der Koninklijke Marechaussee op 5 juli in zijn geheel over naar de burgerlijke politie.¹²

De Nederlandse politie trad de Duitsers tegemoet zoals iedereen dat gewend was: correct, waardig en ook tegenover de bezetter aanspraak makend op een strikte eerbiediging van onze rechtsorde.¹³ Hoewel merendeels anti-Duits, verrichtte zij hun taken in het licht van de afgelegde eed of belofte van trouw: dus naar eer en geweten. De gemiddelde agent was een afspiegeling van het Nederlandse volk, geen betere, maar ook geen slechtere Nederlander. Getrouw aan het Ambtenarenreglement en gewend aan het 'stipt en zonder tegenspraak' opvolgen van bevelen, schikte onze politie zich in die zin ook naar de autoriteit van de bezetter. Dit behelste overigens geen willoze onderwerping aan dat gezag. Ook de regering in ballingschap te Londen, die het feitelijke gezag moest overlaten aan de bezetter, was er veel aan gelegen de rust en orde te laten voortbestaan. De Duitsers moesten zich op hun beurt houden aan het Landoorlogreglement.¹⁴ Voor alles moest chaos worden voorkomen en een blijvende verstandhouding met de bezetter worden nagestreefd. Aanvankelijk leek het dat onze politie zich afzijdig zou kunnen houden van het strijden tegen de Nederlandse belangen. Bestuurlijk gezien liet de bezetter de landstaken over aan de eigen Nederlandse overheden: los van een

⁷ De Duitse ingreep laat dan ook niet lang op zich wachten. Bij Verordening van de Rijkscommissaris d.d. 29 mei 1940 wordt het bewaren van de openbare orde en veiligheid - voorzover de Rijkscommissaris zich niet van Duitse SS- en politietroepen bedient, waartoe het Decreet van de Führer d.d. 18 mei 1940 hem machtigde - opgedragen aan de Nederlandse politie, die tegelijk onder toezicht wordt gesteld van de Duitse politie, aan welke aanwijzingen zij gebonden is. Het opsporen en bestrijden van alle handelingen die rijks- of Duitsvijandig zijn, behoort tot de taak der Duitse politie. Het toezicht op de Nederlandse politie is in hoogste instantie opgedragen aan de Hogere SS- en Politieleider, die als zodanig reeds het bevel heeft over de in het bezette gebied ingezette SS- en Duitse politie-eenheden. Als Commissaris-Generaal voor Openbare Veiligheid staat hij met drie andere Commissarissen-Generaal de Rijkscommissaris bij in het hoogste bestuur van bezet Nederland.

⁸ Dr. Arthur Seyss-Inquart oefende in zijn functie van Rijkscommissaris gedurende vijf jaar in het civiele ressort het hoogste regeringsgezag uit. Hij trok alle bevoegdheden welke volgens de grondwet en de wetten aan de koning en reging toekwamen, naar zich toe. Al spoedig bleek welke richting Seyss-Inquart zou inslaan. Hij maakte bekend, dat het geldende Nederlandse recht van kracht zou blijven, voorzover het verenigbaar was met de bezetting en niet in strijd met de bepalingen van het decreet van 18 mei, waarin als eerste taak van de Rijkscommissaris genoemd werd 'bescherming van de Rijksbelangen' te zijn. Hij zou de nodige maatregelen, ook van wetgevende aard, nemen, indien deze belangen dit noodzakelijk maakten en verder, zoals het Landoorlogreglement van 1907 in artikel 43 voorschreef, ook instandhouding van de openbare orde en het openbare leven. De wetgevende maatregelen van Duitse makelij, verordeningen genaamd, werden afgekondigd in een Verordeningenblad voor het bezette Nederlandse gebied. De Arbeidsinzet, Ben. A. Sijes
⁹ Breunese heeft eigenhandig de door Bethmann overhandigde organisatie voor de NAD gewijzigd naar Nederlandse opvattingen. Bethmann ging daarmee akkoord. De OD bestond zo kort dat er in die periode nauwelijks disciplinaire wijzigingen zijn doorgevoerd. Op 15 juli 1940 polste de Duitsers al De Quay over zijn gedachte met betrekking tot het oprichten van een Ned. Arbeidsdienst. De Quay was daar een voorstander van. Breunese schreef op 8 oktober 1940 al over de oprichting van de NAD. Pas later onder De Bock (1942) slopen Duitse elementen in die discipline. De Nederlandse Arbeidsdienst, Willem F. van Breen

¹⁰ Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, dr. L. de Jong

¹¹ De geschiedenis van het Wapen der Koninklijke Marechaussee

¹² De Koninklijke Marechaussee was in feite een erfenis van keizer Napoleon en door koning Willem I 'bestemd om de orde te handhaven, de uitvoering der wetten te verzekeren en te waken voor de veiligheid der grenzen en grote wege'. Het korps, reglementair geënt op de aloude principes van de Franse Gendarmerie, werd ingedeeld bij de Koninklijke Landmacht, maar ressorteerde voor de politietaken onder de commissaris-generaal van Justitie. Oranje Marechaussee, C.A. Dekkers

¹³ Van oorsprong ligt ons huidige politiewezen in de Franse tijd. Vóór die tijd, in de "Republiek der Verenigde Nederlanden", was de politie een zaak van plaatselijke besturen en gerechten. Na het vertrek van de Franse bezetters in 1813 werd Nederland een soeverein koninkrijk en werd de ingestelde politiestructuur gehandhaafd: plaatselijke politie in de steden, veldwacht op het platteland en ook op het platteland, eerst alleen in de grensgebieden het Wapen der Koninklijke Marechaussee, afgekeken van de Franse Gendarmerie en opgericht in 1814, een deels bereden -en daardoor mobiel- korps van militaire politie (voor de interne politiedienst in de krijgsmacht) én tevens rijkspolitie, ressorterend onder de minister van Oorlog, maar voor tweedemaal bekostigd door het departement van Justitie. In dit politiebetal lag de nadruk op de plaatselijke politie. De nachtwacht, die door de Fransen werd afgeschaft, werd weer in ere hersteld. Bron: Jos Breukers Nederlands Politie Museum; Nederland in Oorlogstijd, mr. F.R. Mijnlief

¹⁴ Het Landoorlogreglement is het reglement dat tijdens de eerste en tweede Haagse Vredesconferentie (1899, 1907) werd vastgesteld. De statuten beogen zowel militairen, als burgers te beschermen in gebieden waar oorlog woedt. Het LOR werd aangevuld door het Verdrag van Genève van 1949 betreffende de behandeling van zieken en gewonden bij de strijdkrachten en de bescherming van de burgerbevolking, en door de Protocollen van 1977 betreffende gewapende conflicten in het algemeen. Het LOR vormt samen met de verdragen van 1949 en de protocollen van 1977 de codificatie van het oorlogsrecht; Zie voor landoorlogreglement: Parlementaire Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945 dl. 7 B p. 5

ontbonden parlement, aan de secretarissen-generaal van de diverse ministeries en op provinciaal en gemeentelijk niveau aan daar bestaande bestuurlijke organen.

De Marechaussee.

De Franse klank duidt op de herkomst. In het Frankrijk van de dertiende eeuw oefenden zogeheten Marechaux de France zowel de functie van rechter, als die van de actieve politie uit. In het woord marechal zitten twee elementen verborgen, die respectievelijk paard en knecht betekenen. De organisatie van de Marechaussee in Frankrijk in haar huidige vorm dateert van 1720. Toen werd met het woord marechaussee zowel het korps, als de kazerne aangeduid. Na de Franse Revolutie werd de naam van het korps veranderd in Gendarmerie Nationale en vervolgens door keizer Napoleon herdoopt in Gendarmerie Imperiale. Toen de Fransen in 1813 waren verdreven uit de Lage Landen aan de zee en het Koninkrijk der Nederlanden onder het bewind kwam van koning Willem I, besloot deze als soeverein vorst tot de oprichting van een korps Marechaussee, 'bestemd om de orde te handhaven, de uitvoering der wetten te verzekeren en te waken voor de veiligheid der grenzen en grote wegen'. Het korps werd op 26 oktober 1814 opgericht. Het Korps Marechaussee werd ingedeeld bij de Koninklijke Landmacht, maar ressorteerde voor de politietaken onder de commissaris-generaal van Justitie. De Nederlanders waren blij dat er een eind gekomen was aan de Franse overheersing, maar de aloude principes van de Franse Gendarmerie weerspiegelden zich volledig in de reglementen van de militaristische en in kazernes ondergebrachte Nederlandse Marechaussee.

Niet iedereen nam een afwachterende houding aan. Sommigen verzetten zich. Aanvankelijk met het weigeren van medewerking aan administratieve en andere maatregelen. Langzaam begon de verspreiding van illegale pamfletten en bladen. Niemand had ervaring met de ontstane situatie. De laatste bezetting van ons land gold die van de Franse troepen in 1794.¹⁵ Toen het duidelijk was dat Nederland binnen korte tijd overweldigd zou zijn, verliet Koningin Wilhelmina op 13 mei 1940 het land. Na haar aankomst in Londen stelde de Majesteit gelijk een proclamatie op. De toon daarvan was als zichzelf: onverzettelijk! "Doe alles wat mogelijk is, wij doen het onze. Leve het Vaderland!"¹⁶ Bernhard IJzerdraad, onderwijzer en gobelinrestaurateur, schreef z'n eerste Geuzenbericht: "De strijd gaat door!"¹⁷ Hoewel de bezetter in die eerste periode weinig van verzet merkte, kwamen destijds toch al de eerste verzetskernen tot stand. Er werd rekening mee gehouden dat de bezetting mogelijk slechts van korte duur zou zijn. Bij een eventuele gewapende bevrijding moest steun worden gegeven aan de geallieerden door de Duitse troepen in hun bewegingen te belemmeren. Tijdens die bevrijding zou er een machtsvacuüm ontstaan en dan moest de orde worden gehandhaafd, tot dat de wettige regering weer de touwtjes in handen had. Het is overigens onmogelijk vast te stellen wie of welke ploeg de eerste werkelijke verzetsgroep was.¹⁸

Los van wat dan ook, in 1940 namen de meeste Nederlanders een afwachterende neutrale houding aan, soms was die zelfs onverschillig.¹⁹ Per 1 oktober 1940 werd de identificatieplicht ingevoerd (met paspoort of distributiestamkaart met pasfoto).²⁰ Geen land in Europa, ook Duitsland niet, heeft in de periode van het nationaal-socialisme een indentiteitsbewijs en registratie gekend die technisch zo perfect waren als die van het Nederlandse systeem.²¹ In de eerste week van oktober ontvingen ambtenaren, onder wie leraren, een ariërverklaring. Die moest per 5 oktober verplicht zijn ondertekend en vóór 26 oktober worden ingeleverd.²² Wie weigerde, werd ontslagen. De verklaring werd massaal ondertekend. Maar weinig Nederlanders hadden door (of verdrongen dat) hoe deze ariërverklaring hun Joodse landgenoten isoleerde. De op deze manier geselecteerde Joodse ambtenaren werden ontslagen uit overheidsdienst. Het begin van de totale maatschappelijke uitstoting. Toen duidelijk werd dat de bezetter stap voor stap haar verordeningen verder doorvoerde, ontstond daartegen langzaam maar zeker meer verweer en groeiden de frustraties. Gaandeweg ook bij de politie. Deze houding, die haar erg dwars zat, ging de bezetter te lijf met onder meer het idee van een betere organisatie van het apparaat, dito salarissen en promotiekansen.

De eerste Duitse ingrepen in de Nederlandse politieorganisatie

¹⁵ In 1794 veroverden in enkele maanden Franse troepen, onder leiding van Pichegru, de Zuidelijke Nederlanden en stootten door tot aan de Waal, de langbegeerde 'natuurlijke grens'. Voedselproblemen dwongen Pichegru verder te trekken, waarna op 16 januari 1795 Utrecht werd bezet en drie dagen later Amsterdam. Wanneer op 18 januari 1795 stadhouder Willem V naar Engeland vlucht, wordt twee dagen daarna de Bataafse Republiek uitgeroepen. Bron: Het Vaderlandse Geschiedboek, Nationaal Archief, Kalendarium Geschiedenis van de Lage Landen in jaartallen, uitgave/druk 1979, Dr. H.P.H. Jansen

¹⁶ Uit de toon daarvan sprak haar tomeloze kracht. 'Het Nederlandse grondgebied, zowel in Europa als in Oost- en West-Indië, blijft een soevereine staat die zijn stem als volwaardig lid der statengemeenschap zal blijven laten horen.' 'Ons hart', zei de koningin, 'gaat uit naar onze landgenoten in het vaderland, die harde tijden zullen doormaken. Maar Nederland zal zijn Europese grondgebied eenmaal met Gods hulp herwinnen. Herinnert u rampen uit vroeger eeuwen waaruit Nederland is herrezen. Zo zal het ook ditmaal gaan. Despereert niet. Doet alles wat mogelijk is in 's lands welbegrepen belang. Wij doen het onze. Leve het vaderland!' De bezetting. L. de Jong

¹⁷ Het eerste Geuzenbericht werd al op de dag dat het capitulatie document in Rijsoord werd ondertekend, verspreid. Helaas is het verloren gegaan. Bernhard IJzerdraad, in juli 1940 woonachtig te Haarlem, werd als eerste in ons land gefusilleerd. Verzet in Nederland, Dr. C.M. Schulten. Voor de geschiedenis van deze verzetsgroep zie: Harry Paape, De Geuzen (Nijmegen 1965)

¹⁸ Verzet in Nederland, "En verpletterd wordt het Juk", Dr. C.M. Schulten

¹⁹ Op 29 juni 1940 gaf de bevolking echter gehoor aan een spontane actie om ter gelegenheid van de verjaardag van Prins Bernhard bloemen bij monumenten naar te leggen voor de leden van het Huis van Oranje. Seyss-Inquart liet de gebeurtenissen niet over zijn kant gaan en ontsloeg op 1 juli de Haagse burgemeester S. de Monchy. Generaal Winkelmann werd op 2 juli van huis opgehaald en als krijgsgevangene naar Duitsland weggevoerd. Hitler eiste tekst en uitleg en riep Seyss-Inquart direct naar Berlijn. Hitler nam genoegen met de genomen represailles. Hierna schreef Seyss-Inquart aan Hitler dat de orde en veiligheid volkomen waren verzekerd. Het was een incident en het gevaar voor herhaling was in de kiem gesmoord. Burgemeesters in Oorlogstijd, Peter Romijn

²⁰ In 1939 had de Nederlandse interdepartementale commissie al een voorstel gedaan om voor alle Nederlanders van 14 jaar en ouder een "persoonsbewijs" in te voeren. Dat besluit verplichtte iedere gemeente over elke burger basisinformatie op een stamkaart te schrijven. Naar een systeem dat al voor het uitbreken van de 2^e WO geheel was uitgewerkt, werden die vervolgens bewaard in het bevolkingsregister. De Duitsers wilden echter een eigen persoonlijke identiteitskaart invoeren, die werd ontworpen door de Nederlandse ambtenaar J.L. Lenz van de Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters. Het Parool 1 oktober 1940: Invoering identificatieplicht (met paspoort of distributiestamkaart met pasfoto); eerste week van oktober: Ambtenaren ontvangen de ariërverklaring; 5 oktober 1940: Ambtenaren worden verplicht een ariërverklaring te tekenen. 1. Een Jood is een ieder, die uit ten minste drie naar ras vol-Joodse grootouders stamt. 2. Als Jood wordt ook aangemerkt hij die uit twee Joodse grootouders stamt en hetzij zelf op den negende Mei 1940 tot de Joods-kerkelijke gemeenschap heeft behoord of na dien datum daarin wordt opgenomen; hetzij op den negenden Mei 1940 met een Jood was gehuwd of na dat ogenblik met een Jood in het huwelijk treedt. Een grootouder wordt als vol-Joods aangemerkt, wanneer deze tot de Joods-kerkelijke gemeenschap heeft behoord.

²¹ Onderdrukking en verzet, Nederland in Oorlogstijd

²² Wie een of meer Joodse grootouders had (d.w.z. een grootouder die tot de Joodse gemeente had behoord), werd als Jood beschouwd en moest formulier B (niet-ariërisch) insturen. Niet Joden moesten formulier A (ariërisch) insturen.

Krachtens een Duits bevel van 24 juni 1940 ging het Wapen der Koninklijke Marechaussee op 5 juli 1940 in zijn geheel over naar de burgerlijke politie.²³ De (niet meer Koninklijke) Marechaussee kwam, in plaats van onder defensie te ressorteren, onder de waarnemend secretaris-generaal, hoofd van het departement van Justitie, de kolonel van de marechaussee A. de Koningh. In het bevel van 24 juni 1940 werd tevens bepaald, dat ook het Korps Politietroepen overging naar de burgerlijke politie. Na de capitulatie in mei 1940 waren de militaire Politietroepen al gedemobiliseerd en opgeheven. Afhankelijk van geschiktheid en voorkeur werd het personeel geplaatst bij de Marechaussee, de Rijksveldwacht of de gemeentepolitie. Enkele maanden later, per 1 januari, werd de Rijksveldwacht opgeheven en het personeel overgeplaatst naar de Marechaussee.²⁴ De Gemeenteveldwacht werd in december 1942 opgeheven. Gemeentepolitie en Marechaussee bleven bestaan en werden in sterkte uitgebreid.²⁵ Met deze maatregelen was de eerste Duitse aanzet tot de reorganisatie van de Nederlandse politie voltooid. De totale sterkte van de Nederlandse politie bedroeg in oktober 1940 ongeveer 20.200 man.²⁶

De druk op gewetensvolle politiemensen begon toe te nemen. Niet zelden werd er indertijd van bovenaf (door hoge, zowel bestuurlijke als justitiële, autoriteiten en als goed erkende Nederlanders) pressie op de politie uitgeoefend om toch vooral de Duitsers geen excuus te geven het volkenrecht te schrapen. De gewone agent begon in voorkomende gevallen te merken dat de tot dan vanzelfsprekende voorbeeldfunctie van superieuren begon af te kalven.

Om meer greep te krijgen op de politieorganisatie en deze volledig dienstbaar te maken aan de bezettingsmacht, stelden de Duitsers niet mis te verstane voorbeelden. Politiechefs met te weinig begrip voor de nieuwe orde werden bij wijze van represaille ontslagen. Als eerste overkwam dit de Haagse hoofdcommissaris N.G. van der Mey.²⁷ Als excuus voor zijn ontslag werd de dood van de NSB-er en WA-man Peter Ton aangevoerd. Hij kwam op 7 september 1940 om het leven bij een treffen tussen WA-mannen en Haagse agenten.²⁸ De NSB had een eerste martelaar en Mussert eiste harde maatregelen. Rauter ontsloeg Van der Mey en de voor de openbare orde verantwoordelijke procureur-generaal A. Brants. In werkelijkheid buitte de bezetter de gebeurtenissen op die dag uit om al op 9 september de NSB-ers mr. P.M.C.J. Hamer en Robert van Genechten tot hun opvolgers te benoemen en zo duitsgezinde gezagsdragers in het regeringscentrum aan het hoofd van de politie te plaatsen.²⁹ Ook twee andere procureurs-generaal werden om reden van onvoldoende meegaandheid vervangen. Ook zij werden vervangen door NSB-ers.³⁰ De benoemingen en ontslagen liidden de nazificatie van de top van het justitie- en politieapparaat in.³¹ Om onrust te kunnen bestrijden schreef Rauter in november 1940 een instructie waarin de "de rechten en de plichten" van de politie en WA (de Weer-Afdeling van de NSB) werden vastgelegd.³²

De Februaristaking

Tot aan februari 1941 onthielden de Duitsers zich van repressieve activiteiten. In deze maand toonde de bezetter echter haar ware gezicht. Op 22 en 23 februari 1941 werden er in Amsterdam bij razzia's rond het Jonas Daniël Meijerplein 425 Joodse mannen opgepakt en naar Mauthausen en Buchenwald afgevoerd. Vanuit de bevolking ontstond hiertegen op maandagavond 24 februari 's avonds om acht uur een protestdemonstratie. Tijdens de betoging werden de razzia's krachtig veroordeeld door de communistische gemeentearbeiders Dirk van Nimwegen en Piet Nak. Naast deze publieke afkeuring riepen beide mannen op tot een staking, die de volgende dag als de bekende februaristaking de geschiedenis in zou gaan.³³ Doordat de trams in de remise bleven, verschenen veel arbeiders niet op hun werk. Ook winkels, kantoren en bedrijven bleven dicht als protest tegen het brute antisemitisme van de bezetter. De staking breidde zich uit naar steden als Haarlem, Hilversum, Utrecht, en de Zaanstreek. Toen de bezetter die dag maatregelen trof om de opstand neer te slaan, vielen hierbij negen doden en enkele tientallen gewonden. Na de staking werden er 300 communisten opgepakt en 18 personen als represaille geëxecuteerd. De Duitse wraakoefening zaaide zoveel angst dat de staking geen vervolg kreeg.

De oprichting van twee politiebataljons

De afwachtende houding van de Amsterdamse politie tijdens de staking, veroordeelde de Sicherheitsdienst als ontoelaatbaar slap. De Duitse ergernis leidde ertoe dat Hans Rauter op 4 maart van dat jaar in een gericht rapport aan Wehrmachtbefehlshaber F.C. Christiaansen enige maatregelen aankondigde.³⁴ Op voorspraak van Rauter werd er in Amsterdam een politiepresident aangesteld. Deze moest de hoofdstedelijke politie rigoreus reorganiseren, zich met de personele zaken bemoeien én uitzien naar een nieuwe hoofdcommissaris. En zo gebeurde het.³⁵

²³ Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

²⁴ Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

²⁵ Politiegeschiedenis op hoofdlijnen, Jos Breukers p. 14; Oranje Marechaussee, C.a. Dekkers & J.M. van Kasbergen

²⁶ Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

²⁷ Dienaren van Gezag, Guus Meershoek

²⁸ Naar het treffen en de daaruit voortkomende verwickelingen is verder geen gerechtelijk onderzoek gedaan. Nederland in Oorlogstijd, mr. F.R. Mijnlief

²⁹ Deze gang van zaken wordt nog waarschijnlijker wanneer men bedenkt dat maar enkele dagen later de procureurs-generaal, fungd.directeuren van Politie, te 's-Gravenhage en Arnhem werden vervangen door de NSB-ers mr. R. van Genechten en mr. W. de Rijke. Tegelijkertijd werd de procureur-generaal te 's-Hertogenbosch van zijn ambt ontheven. Ook de Amsterdamse hoofdcommissaris moest in april 1941 plaats maken voor een aan het Duitse gezag getrouwe ambtenaar. Een belangrijk deel van de politieleiding ging over in verkeerde handen. Nederland in Oorlogstijd, mr. F.R. Mijnlief

³⁰ Speyart van Woerden in Den Bosch en De Visser uit Arnhem werden vervangen door de NSB'ers J.G.C.H. Dubois en W.J. de Rijke. (Burgemeesters in Oorlogstijd p. 160). Het Duitse dagelijkse toezicht werd in het bijzonder gevoeld van de kant van de Sicherheitsdienst, die in Nederland centraal gevestigd te 's-Gravenhage, dependances had in Amsterdam, Arnhem, Groningen, 's-Hertogenbosch, Maastricht en Rotterdam en van de in ieder gerechtshofessort gestationeerde Duitse Verbindingsofficier voor de politie. Voorts wordt bij Verordening van de Rijkscommissaris d.d. 20 augustus 1940 de benoeming van een aantal hogere functionarissen, w.o. de hoofdcommissarissen van politie, de Inspecteur der Rijksveldwacht en de Inspecteur der Marechaussee, aan hem voorbehouden

³¹ Burgemeesters in oorlogstijd

³² Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut.

³³ Hun partij ondersteunde de oproep en liet een manifest met het stakingsparool uitgaan. Burgemeesters in oorlogstijd

³⁴ H.A. Rauter was al per 3 juni 1940 bij verordening belast met het toezicht op de Nederlandse rijks- en gemeentepolitie en kon haar de nodige bevelen geven. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

³⁵ Op 21 april 1941 werd S. Tulp, een gepensioneerde beroepsmilitair die sinds 1938 lid was van de NSB, aangesteld als nieuwe hoofdcommissaris van de Amsterdamse politie. Eerder was de Amsterdamse burgemeester W. de Vlugt wegens zijn houding tijdens de februaristaking al uit zijn ambt gezet en opgevolgd door de pro-Duitse E.J. Vouïe. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

Tevens werden er op bevel van de Duitse autoriteiten na de februaristaking twee Nederlandse politiebataljons opgericht. Politiebataljon Amsterdam (hierna afgekort als p.b.A) en het politieopleidingsbataljon Schalkhaar (hierna afgekort als POB).³⁶ Die moesten in de Duitse behoefte aan nieuwe Nederlandse politiemannen gaan voorzien. Het nieuwe personeel moest naar nationaal-socialistische geest worden geschoold en waar nodig in militair verband kunnen optreden. Daarbij vond de bezetter het van oudsher bestaande systeem van overheids- en particuliere politieopleidingsinstituten veel te onoverzichtelijk.³⁷ Reden, om de oprichting van een centraal opleidingsinstituut met kracht ter hand te nemen. De tweede fase in de reorganisatie van het politieapparaat was een feit. Feitelijk de eerste in Nederland van overheidswege geregelde politieopleiding. De inspecteur-generaal van de Nederlandse politie, H.W.B. Croiset van Uchelen, kreeg op 28 maart 1941 de opdracht een 'Polizei-Lehrbataillon' op te richten en de opleiding te centraliseren.³⁸ Kortom, militarisatie en centralisatie waren de sleutelwoorden waarlangs de nieuwe lijnen werden uitgezet. Aan de basis militarisatie en aan de top centralisatie. Na overleg tussen de Nederlandse en Duitse politieleiding in april 1941 over de werving en opleiding van de Nederlandse politie zorgden de Duitsers ervoor dat de op te richten school een monopoliepositie kreeg.

Op 2 mei 1941 deelde de Befehlshaber der Ordnungspolizei (BdO), Generalmajor Otto Schumann, mee dat er voorlopig geen aanstellingen bij de Nederlandse politie meer konden plaatsvinden.³⁹ Al acht dagen later kondigde Rauter aan dat alleen politiemannen konden worden aangesteld die waren opgeleid 'in einem Polizei-Lehrbataillon', dus het politieopleidingsbataljon Schalkhaar. Daarbij werd van sollicitanten verlangd dat zij het ariërschap tot en met de grootouders konden aantonen. Ter precisering werd erbij vermeld, dat 'Joden en andere personen van niet-ariërsche afkomst en hun nakomelingen' werden uitgesloten.⁴⁰ De door Rauter gedicteerde eisen werden vrijwel letterlijk in het Nederlands vertaald en op 28 mei 1941 als een bekendmaking van de waarnemend inspecteur-generaal van de Nederlandse politie in diverse bladen gepubliceerd.⁴¹ Gedurende de bezetting verschenen dergelijke bekendmakingen nog verscheidene malen. Steeds leken die opgesteld door de Nederlandse politieautoriteiten.⁴²

Om als officier en onderofficier dienst te gaan doen in Schalkhaar werd uit het 'Waaldorper Lager' uit Den Haag Nederlands personeel gerekruteerd. De opleiding van de 18 officieren uit het Nederlandse leger en 30 onderofficieren van hoofdzakelijk de marechaussee, was op Duitse leest geschoeid.⁴³ Wat betreft hun politieke gezindheid werd door de leiding opgemerkt dat zij politiek gezien neigen tot het nationaal-socialisme.⁴⁴

³⁶ Het personeel van het politiebataljon Amsterdam bestond voor het merendeel uit beroepsmilitairen die na de meidagen van 1940 een politieopleiding hadden gekregen en bij de Amsterdamse politie in dienst waren gekomen. Voor dit bataljon werd op 2 juli 1941 een tot kazernes omgebouwd katholiek scholencomplex aan het Cornelis Troostplein 23 in Amsterdam-Zuid geopend. Het gebouw werd al gauw de 'Tulp-kazernes' genoemd, naar de nationaal-socialistische hoofdcommissaris van Amsterdam, S. Tulp. Pas per 4 maart 1942 betrokken de eerste Nederlandse agenten (die volgens de richtlijnen van Rauter en de aan hem ondergeschikte Befehlshaber der Ordnungspolizei O. Schumann waren opgeleid) de kazernes. Deze agenten waren afkomstig van het 2^e bataljon dat na de Februaristaking op initiatief van de Duitsers tot stand kwam: het politieopleidingsinstituut Schalkhaar. Dit was gevestigd in de Westenbergkazernes in Schalkhaar. Van het politieopleidingsbataljon Schalkhaar is geen compleet archief teruggevonden. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

³⁷ Overigens was het begrijpelijk dat de bezetter wat meer eenheid wilde brengen binnen onze politie. Het was echt onvoorstelbaar welk systeem wij toen hadden. Naast de Rijksveldwacht, bestond de Marechaussee en het Militaire Korps Politietroepen. Verder had elke gemeente haar gemeentepolitie. Dan bestond er nog de Douane en talloze bijzondere opsporingsgroepen, al dan niet als bezoldigd ambtenaar actief. Amsterdam, Rotterdam en Den Haag hadden een eigen opleidings-school, in Hilversum was een landelijke politie-school en ook kon men het politiediploma door eigen wettenstudie bij diverse goed onderlegde politieambtenaren behalen bij de jaarlijkse examens van de Algemene, de Katholieke en de Christelijke vakorganisatie. Overigens ging het toen alleen om theoretische kennis; vakbekwaamheid moest men door ondervinding opdoen. Er was dan ook verschil in politiemann op het platteland en in de grote steden. Voorkeur genoten zij die in dienst waren geweest, goed de Nederlandse taal beheersten en flink van postuur waren. Aldus de heer H.J.F. Nuytens, oud-adjutant-rechercheur van het Haagse Korps. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

³⁸ Het op te richten bataljon moest dienst kunnen doen als opleidingsinstituut voor de gekazerneerde politie-eenheden, voor de nog op te richten 'staatlische Schutzpolizei'. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

³⁹ Voor de politie golden naar een besluit van de Secretaris-generaal van Justitie en Binnenlandse Zaken vanaf 25 april 1941 militaire rangen. Bij de politie golden vanaf toen rangen als onderwachmeester, hoofdwachmeester, onderluitenant en opperluitenant. Daarbij kregen politiebeambten ook nieuwe uniformen aangemeten. De Schalkhaarders, J.J. Kelder; Politie in Nederland, Mr. F. Perrick

⁴⁰ De eisen betreffende afstamming en loyaliteit jegens de bezetter waren vanaf de eerste bekendmaking in mei 1941 steeds vrijwel gelijkvullend: personen van Joodse bloede waren uitgesloten; de afstamming, ook van de echtgenote, moest tot en met de grootouders worden aangetoond door invulling van het afstammingsformulier. De gehele procedure was zeer zorgvuldig uitgewerkt. Aan het Erlass was een model van een afstammingsformulier toegevoegd. Kandidaten zouden op een dergelijk formulier personalia van ouders en grootouders moeten invullen. Indien een of meer grootouders niet op te sporen waren, moesten aldaar bovendien foto's en face én en profiel worden ingeleverd. De controle op afstamming vond plaats op het bureau van de waarnemend inspecteur-generaal van de Nederlandse politie, H.W.B. Croiset van Uchelen. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁴¹ Er moest sprake zijn van een volkomen bereidheid tot medewerking aan de opbouw van de Nederlandse staat ('ook onder de huidige omstandigheden', stond er in de Nederlandse vertaling). Tevens werd steeds vermeld dat een loyale houding tegenover de bezettende macht vereist was. De Duitse en met hen samenwerkende Nederlandse politieautoriteiten hebben overigens al vanaf januari 1942 aan potentiële sollicitanten laten merken dat zij met name geïnteresseerd waren in kandidaten met een bijzondere achtergrond. In de bekendmaking van Broersen die op 14 januari 1942 in de kranten verscheen, viel namelijk te lezen dat 'zij die hun diensttijd bij den Nederlandschen Arbeidsdienst hebben volbracht' de voorkeur genoten. En in een bekendmaking die op 30 maart 1943 was opgenomen in het Algemeen Handelsblad, werd daar bovendien nog aan toegevoegd dat dat ook gold voor degenen 'die gediend hebben, of nog dienen bij de Waffen SS, het Vrijwilligerslegioen of het N.S.K.K. (het Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps dat assisteerde bij transporten van het Duitse leger). De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁴² In januari en september 1942 was de 'Officiële publicatie' betreffende de werving ondertekend door de gevolmachtigde voor de reorganisatie, de NSB-er L.J. Broersen; in april en december 1943 ging de mededeling in de dagbladen formeel uit van waarnemend directeur-generaal van de politie J.J. Schrieke, die sedert 1 juli 1941 secretaris-generaal van Justitie was. Om de Nederlandse politie voor zich te winnen liet Rauter in het maandnummer van het (Nederlandsche) Tijdschrift voor de Politie door de Polizei-Rottwachmeister K. Herwarth-Ball een artikel plaatsen. Het artikel heeft nauwelijks effect gehad. De Schalkhaarders, J.J. Kelder; Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut.

⁴³ Uit correspondentie tussen de Duitse en Nederlandse politieautoriteiten blijkt, dat de eersten zich in april en mei 1941 intensief hebben bemoeid met de benoemingen van de commandant en het overige personeel. Het was ondenkbaar dat er zonder goedkeuring van Rauter of Schumann kaderleden voor de op te richten politie-school zouden worden aangesteld. Op 1 juli 1941 werden commandant en personeel (volgens Duitse cijfers 68 man) overgeplaatst naar Schalkhaar. Zeven dagen later gaf de BdO aan twee Duitse politiebataljons opdracht zorg te dragen voor de bewapening en uitrusting van het politieopleidingsbataljon in die plaats. Door Duitse bataljons moesten daartoe o.a. karabijnen en "Stahlhelme" ter beschikking worden gesteld. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁴⁴ De Duitse en met hen samenwerkende Nederlandse politieautoriteiten hebben overigens al vanaf januari 1942 aan potentiële sollicitanten laten merken dat zij met name geïnteresseerd waren in kandidaten met een bijzondere achtergrond. Naar een bekendmaking van de gevolmachtigde voor de reorganisatie, de NSB-er L.J. Broersen op 14 januari 1942, viel op te maken dat zij die hun diensttijd bij de Nederlandse Arbeidsdienst hadden volbracht, de voorkeur genoten. In een bekendmaking van 30 maart 1942 in het Algemeen Handelsblad werd daaraan toegevoegd dat dit ook gold voor degenen 'die gediend hadden, of nog dienden bij de Waffen SS, het vrijwilligerslegioen of het N.S.K.K.' (het Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps dat assisteerde bij transporten van het Duitse leger). De Schalkhaarders, J.J. Kelder

Minder geschikte krachten werden nog tijdens de cursus vervangen. De Nederlandse kapitein van de marechaussee F.A.C. Donders werd tot commandant benoemd.⁴⁵ De supervisie was in handen van een hoge Duitse verbindingsofficier van de Befehlshaber der Ordnungspolizei.⁴⁶

De toeloop van nieuwe cursisten

De nieuwe politieschool trok voldoende leerlingen. Nadat in mei 1941 bekend was geworden dat er alleen politiemannen konden worden aangesteld die waren opgeleid 'in einem Polizei-Lehrbataillon', waren er op 7 juli al 431 rekruten gearriveerd.⁴⁷ Niet zo verwonderlijk gezien de grote werkloosheid en de dreigende tewerkstelling in Duitsland. De meeste sollicitanten hadden niet eerder bij het geüniformeerde gezagsapparaat gewerkt. De eerste groep rekruten, van wie er dus veel op een baan uit waren en zich niet al te principiële opstelden, maar ook lang niet altijd fundamenteel pro-Duits, arriveerden al op 7 juli 1941 in Schalkhaar.⁴⁸ Alles voltrok zich zoals de bezetter dat wilde.⁴⁹ Gedurende deze eerste periode presenteerde Rauter op 7 oktober 1941 een Erlass voor de opbouw van z.g. gesloten eenheden.⁵⁰

De Gesloten Eenheden

Op 7 oktober 1941, toen de eerste Schalkhaarders al drie maanden aan hun opleiding bezig waren, presenteerde Rauter zijn plannen met betrekking tot een voor de Nederlandse politie geheel nieuw fenomeen: de gesloten eenheden. In een Erlass van die datum verstrekte hij uitvoerige richtlijnen voor de opbouw en sterkte van die eenheden. In de zorgvuldig uitgewerkte plannen stond te lezen dat de politie bij haar dagelijkse werk en bij bijzondere gebeurtenissen een beroep moest kunnen doen op 'geschlossene Einheiten, die kaserniert sind'. Bij die gekazerneerde eenheden moesten vooral jonge politiemensen worden ingedeeld, meldde Rauter. De eenheden dienden elk moment 'einsatzbereit' te zijn. Hun werkzaamheden zouden onder meer bestaan uit het bewaken van openbare gebouwen en uit het assisteren van de gewone politie bij afzettingen en bij het uitvoeren van andere politieke taken of acties van grotere omvang. Rauter wilde in Amsterdam en Den Haag drie van zulke eenheden hebben, in Rotterdam twee en Arnhem, Eindhoven, Groningen, Haarlem en Utrecht zouden elk een gesloten formatie krijgen. Iedere eenheid moest in totaal uit 132 man bestaan. Dit alles betekende dus dat de Höhere SS- und Polizeiführer meende dat er in Nederland minstens 1700 gekazerneerde agenten nodig waren. En daar zou dan nog een aanzienlijk aantal in gesloten eenheden onder te brengen marechaussees bijkomen. Rauter eindigde zijn Erlass met het verzoek aan de verschillende autoriteiten om vast uit te zien naar kazernes of "ähnlichen Gebäuden" waarin de bataljons konden worden gehuisvest. Rauter voerde het kazerneeringsbeleid in de herfst van 1942 verder door. Op 13 oktober 1942 deed een tweede lichte politieaspiranten examen. Deze eenheid werd na aankomst in Den Haag op 15 oktober als een z.g. gesloten eenheid in de hofstad gedetacheerd.⁵¹

Vertegenwoordigers van Rauter waren vanaf het begin bij het politieopleidingsbataljon aanwezig. Terwijl de Duitsers de leiding hadden en de principiële beslissingen namen, werden de Nederlandse politieautoriteiten met allerlei praktisch werk belast.⁵² Het lesrooster dat in november 1941 werd gebruikt bij de opleiding van de cursisten kwam vrijwel geheel overeen met het door Rauter dan wel de BdO-staf opgestelde "Lehrplan".

De tweede leergang Schalkhaar

Na de eerste leergang van juli 1941 tot februari 1942, kwam in maart-april 1942 de tweede leergang op. Daaraan nam de

⁴⁵ In het Duitse rapport stond vermeld dat deze Donders een "aktiver Nationalsozialist" was. In elk geval uitte hij op 12 mei 1941 in een brief de wens "een aandeel te mogen nemen bij de vorming van het politiewezen in militair-nationaalsocialistische geest". Hij wilde zich er persoonlijk voor inzetten land en volk een waardige plaats te doen innemen in de Germaanse volkerengemeenschap, voegde hij eraan toe. In de meidagen van 1940 was Donders reserveofficier in het leger geweest. Op 1 juli 1941 werden commandant en personeel (volgens Duitse cijfers 68 man) overgeplaatst naar Schalkhaar. Zeven dagen later gaf de BdO aan twee Duitse politiebataljons opdracht zorg te dragen voor de bewapening en uitrusting van het politieopleidingsbataljon in die plaats. De Schalkhaarders, J.J. Kelder p. 24; Nederland in Oorlogstijd, mr. F.R. Mijnlief

⁴⁶ De bezetter zorgde er wel voor dat het Nederlandse kader in Schalkhaar op de vingers werd gezien door Duitse politiefunctionarissen: op 25 april 1941 werd namelijk uit reservebataljons van de Ordnungspolizei een voor Schalkhaar bestemd "Lehrkommando" gevormd, dat eveneens werd ondergebracht in voornoemd "Waalddorper Lager". Het ging om 14 Duitsers, onder leiding van een Major der Schutzpolizei. Hoeveel van hen er in Schalkhaar terecht zijn gekomen, werd in de gevonden Duitse rapporten niet vermeld. Wel is zeker, dat het Lehrkommando eveneens op 1 juli 1941 naar Schalkhaar is geridigeerd. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁴⁷ De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁴⁸ Deze groep betrof na de opleiding op 4 maart 1942 hun kazerne, het daartoe omgebouwde scholencomplex aan het Cornelis Troostplein te Amsterdam. (De Schalkhaarders, J.J. Kelder) Tot aan september 1944 - de maand waarin het POB werd opgeheven - zijn er voor rekruten zes 'grote' leergangen geweest: van juli 1941 tot februari 1942, van maart/april 1942 tot oktober 1942, van november tot april 1943, van januari 1943 tot juli 1943, van juli tot februari 1944 en ten slotte van april 1944 tot september 1944. Daarnaast werden er ook nog speciale kortere cursussen gegeven, onder andere voor personen die al bij de politie werkten. Precieze cijfers over het totale aantal geslaagde cursisten zijn niet bekend. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁴⁹ Het in nov. 1941 gebruikte rooster bij de opleiding van cursisten was praktisch gelijk aan het door Rauter c.q. BdO opgestelde 'Lehrplan'. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁵⁰ Toen op 7 oktober 1941 de eerste Schalkhaarders al drie maanden aan hun opleiding bezig waren, presenteerde Rauter zijn plannen met betrekking tot een voor de Nederlandse politie geheel nieuw fenomeen: de gesloten eenheden. In een Erlass van die datum verstrekte hij uitvoerige richtlijnen voor de opbouw en sterkte van die eenheden. Het was allemaal weer zorgvuldig uitgewerkt. De politie, zo viel in de eerste alinea van het Erlass te lezen, moest bij haar dagelijkse werk en bij bijzondere gebeurtenissen een beroep kunnen doen op "geschlossene Einheiten, die kaserniert sind". Bij die gekazerneerde eenheden moesten vooral jonge politiemensen worden ingedeeld, meldde Rauter. De eenheden dienden elk moment "einsatzbereit" te zijn. Hun werkzaamheden zouden onder meer bestaan uit het bewaken van openbare gebouwen en uit het assisteren van de gewone politie bij afzettingen en bij de "Durchführung sonstiger polizeilicher Massnahmen oder Aktionen grösseren Ausmasses". De Schalkhaarders J.J. Kelder

⁵¹ De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁵² Al op 7 augustus 1941 werd formeel vastgelegd dat de Duitse politieautoriteiten het beleid bepaalden in Schalkhaar. In november 1941 werden op last van Rauter de administratieve en organisatorische taken met betrekking tot het POB overgedragen aan de waarnemend Inspecteur-generaal van de Nederlandse politie en aan de nationaal-socialistische gevolmachtigde voor de reorganisaties, L.J. Broersen. Vanaf maart 1942 was alleen Broersen nog betrokken bij de gang van zaken in Schalkhaar. Met ingang van 1 maart 1943 ressorteerde het POB formeel onder het toen opgerichte dictoraat-generaal van de politie. Bron: De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁵³ 20 augustus 2006. Gesprek met de heer C. Bos. Geboren 28-07-1923 te Oosterwolde. Brief C.Bos d.d. 31-8-2006.

⁵⁴ **De OpbouwDienst:** Op 15 juli werd de 'OpbouwDienst' onder leiding van majoor J.N. Breunese (Chef staf III Div.), benoemd door Seyss-Inquart, opgericht met een totaal aan kader en leden van ca. vierenzestigduizend man; hij was, aldus Winkelman "slechts ingesteld om een uitbreiding van de werkloosheid in ons land te voorkomen en was niet duurzaam van aard". De bezetters voorzagen op termijn echter een nationaal-socialistisch getinte 'echte' arbeidsdienst. De datum van ingang werd vastgesteld op 15 mei 1940. **De Nederlandse Arbeidsdienst:** Op 23 mei 1941 werd een "Arbeidsdienst-Verordening" van Seyss-Inquart gepubliceerd. In de

heer C. Bos deel.⁵³ Bos was werkzaam in de opbouw dienst en daarna in de Nederlandse Arbeidsdienst.⁵⁴ de NAD. Op 14 maart 1942 voerde het Duitse bestuur in Nederland de arbeidsplicht in. Door de voortdurende oorlog hadden de Duitsers steeds meer behoefte aan arbeidskrachten. Mannen van 18 tot 40 jaar oud konden worden opgeroepen om zich bij een bureau te melden. Als ze dat deden, werden ze in Duitse fabrieken of op bouwplaatsen te werk gesteld. Gezien het risico van deze gedwongen arbeidsinzet in Duitsland, werd hem in die periode, net als zoveel andere jonge mannen, aangeraden om bij de politie te solliciteren.⁵⁵ (tussen april 1942-april 1943 werden er ongeveer 187.000 Nederlandse mannen naar Duitsland gezonden om daar te werk gesteld te worden. Bijna even veel als in de twee jaar daarvoor. Het waren niet alleen werklozen, want ook bedrijven werden door de Duitsers uitgekamd op bruikbare arbeidskrachten).

Voor de sollicitatie moest hij zich in oktober 1941 in Leeuwarden melden. Na gehoord en medisch gekeurd te zijn door een Nederlands sprekende arts, moest hij formulieren invullen. De sollicitatieprocedure van Bos werd verder door vier Nederlandse personeelsleden afgewikkeld. Bos, die geen Duitser zag of die taal hoorde spreken, ontving in december 1941 een oproep voor een politieopleiding op de politieopleidingschool te Schalkhaar. In maart 1942 meldde hij zich met een grote groep andere cursisten bij het POB De rekruten werden opgevangen en naar hun verblijven gebracht door de eerder in Schalkhaar geplaatste onderofficieren van de marechaussee. De opleiding bestond uit onderdelen als sport, naar Nederlands en Duits model exerceren (de z.g. ganzenpas, een zeer compacte manier van marcheren waarbij de rijen maar een handbreedte van elkaar verwijderd waren), wapenoefeningen en theorielessen. De opleiding werd op 13 oktober 1942 afgesloten met een examen. Een groep van 151 man werd bij het p.b.A. geplaatst, terwijl Bos vanuit zijn woonplaats Harlingen, net als circa 120 andere cursisten van elders, op donderdag 15 oktober in Den Haag aankwam. Bos nam geen deel aan een parade of defilé.

Deze groep was de "1e politie-compagnie 's-Gravenhage" en werd in de hofstad als gesloten eenheid 'gekazerneerd' in een school aan het Alexanderveld.⁵⁶ De in Schalkhaar gevolgde opleiding werd in Den Haag voortgezet. Bos en zijn collega's kregen verkeerstakingen opgelegd en draaiden o.a. bewakingsdiensten in en bij het zogenaamde sperrgebied van Scheveningen. Deze gebieden waren totaal ontruimd, omdat de Duitsers vreesden dat geallieerde troepen op de kust een invasie zouden beginnen. Enkele anti-Duitse afdelingscommandanten die de heer Bos zich herinnert, waren Hendriks, Franssen, Den Ooijer, Admiraal en Notenboom.⁵⁷ De twee adjudanten Kersbergen en Linshout waren leidinggevend in het verzet. Den Haag werd met deze eenheid, na Amsterdam, de tweede stad met een gesloten eenheid die vrijwel de door Rauter verlangde omvang had.⁵⁸ Bos benadrukt dat van de cursisten uit zijn groep circa negentig procent absoluut anti-Duits was, terwijl tien procent dat niet was. Bos werd ingedeeld bij de verkeersafdeling. Na 14 dagen wilden Bos en zijn collega's weer naar huis. Ze hadden het wel gezien bij het bataljon, waarvan de leiding beruiste bij de pro-Duitsers.⁵⁹ De opstand tegen hun verblijf in Den Haag werd gekeerd door de commissarissen (anti-Duitsers) Thijsen en Rugers. De voor het grootste deel uit goede Nederlanders bestaande eenheden zijn, naar Bos getuigde, nooit gebruikt voor arrestaties.⁶⁰ Over het verdere verloop van zijn ervaringen leest u verderop in deze

"Arbeidsdienst-Verordening" werd de positie van de NAD, de Nederlandse Arbeids Dienst, definitief geregeld. De verordening kreeg terugwerkende kracht tot 1 januari 1941. Uitgezonderd veroordeelden en joden, waren alle jonge Nederlanders tussen hun 18^e en 25^e, zowel vrouwen als mannen, verplicht in de NAD te dienen en dit moesten ze in de regel een half jaar doen. In de praktijk heeft door het gebrek aan kampen het aantal arbeidsplichtigen de 10.000 nauwelijks overschreden. Voor meisjes gold een vrijwillige basis en hun deelname is nooit van belang geweest. De Nederlandse Arbeidsdienst, W.F. van Breen.

⁵⁵ Vooral na 1942, nadat Fritz Sauckel per eind maart tot Generalbevollmächtigter für den Arbeitseinsatz werd benoemd, breidde deze instelling zich enorm uit. In totaal werden ruim 6 miljoen arbeidskrachten uit de bezette gebieden in het kader van de oorlogseconomie in Duitsland te werk gesteld. In Nederland begon de arbeidsplicht in 1942. Eerst beperkte men zich ertoe om bedrijven uit te kammen, daarna tot oproeping van drie jaarklassen. De totale arbeidsplicht, sedert september 1944, omvatte alle mannen van 18 tot 45 jaar. Velen die zich niet meldden, werden door grootscheepse razzia's achterhaald. Geschat wordt dat er zo'n 600.000 Nederlandse mannen in Duitsland te werk zijn gesteld.

⁵⁶ In het voorjaar van 1943 kwamen 455 politieaspiranten van de derde lichting eveneens in gesloten eenheden terecht. Uit een brief van de Befeelhaber der Ordnungspolizei van 23 mei 1943 blijkt, dat de in april 1943 voor het examen geslaagde Schalkhaarders voor het Duitse leger in het buitenland werkten. Uit een "Transportbefeel" van de 24e van die maand valt op te maken dat de P.O.B-ers op 28 april 1943, opgesplitst in vier compagnieën, dienden te vertrekken naar België, ter versterking van het "Grenzwachtregiment Clüver", een onderdeel van de Wehrmacht dat zich bezighield met het bewaken van de grenslijn en dat zo werd aangeduid omdat de commandant Clüver heette. Medio juli 1943 kwam aan deze werkzaamheden voor de Wehrmacht een einde. De Schalkhaarders bleven echter, geheel in de lijn van Rauters streven naar gesloten eenheden, als compagnieën bij elkaar. De Höhere SS- und Polizeiführer bepaalde dat er één compagnie zou worden overgeplaatst naar Den Haag, één naar Eindhoven en twee naar Rotterdam. Uit verschillende stukken blijkt dat de naar Den Haag gedirigeerde grensbewakers eveneens in een school terecht kwamen, het Alosiuscollege aan de Oostduinlaan 50, en "2e politiecompagnie 's-Gravenhage" werden genoemd. De overige eenheden kwamen terecht in Eindhoven, Tilburg en tijdelijk in Deventer. Toch werden lang niet alle politiemannen die in Schalkhaar een cursus volgden, na hun opleiding automatisch bij een gesloten eenheid ingedeeld. Uit cijfers blijkt, dat er van februari 1942 tot en met februari 1944 circa 1220 aspiranten naar deze door Rauter zo gewenste formaties zijn overgeplaatst, terwijl in diezelfde periode in elk geval 685 rekruten bij diverse gemeente- en staatspolitiekorpsen terecht kwamen. Uit door de Duitsers in oktober 1943 opgestelde cijfers blijkt bovendien dat de 'bijgeschoolden' (zoals vermeld op dat moment zo'n 520 man in totaal) niet bij de gesloten eenheden werden ingedeeld. Op grond van deze aantallen kan men concluderen dat tot en met februari 1944 iets meer dan de helft van alle Schalkhaar-cursisten bij een gesloten eenheid ging werken. De rest bleef, waarschijnlijk uit praktische overwegingen om elders in personeelsuitbreidingen te voorzien, buiten bataljon of compagnie. Na afloop van de oorlog verklaarden voormalige (marechaussee) leraren van de Schalkhaaropleiding, dat van de klassen aan wie zij les gaven, zeker 90% Oranje-gezinden niet nationaal-socialistisch maar Oranje-gezinden waren geworden. Dit gold eveneens voor het stafmuziekkorps te Schalkhaar. De Schalkhaarders, J.J.Kelder

⁵⁷ Brief C. Bos d.d. 31-08-2006

⁵⁸ De Schalkhaarders, J.J.Kelder

⁵⁹ In juli 1943 werd in een door de Germaanse SS opgesteld rapport vermeld dat er bij politiebeamten van het Haagse korps over het algemeen weinig enthousiasme bestaat voor het verrichten van door de bezetter opgelegde taken. Toegelicht luidt de uitspraak: "Zo kwam het voor, dat [op] een bij [sic, schr.] de SD bevolen avond op dinsdag 6 juli jl., ten doel hebbende het opsporen van ondergedoken joden, studenten, krijgsgevangenen, leden van illegale organisaties enz., van de 21 voor dit doel gecommandeerde manschappen der ordepolitie, er acht 'gemoedsbezwaren' bleken te hebben." In een volgend rapport over de Haagse politie heet het: "Vermeldenswaard [...] is het feit, dat kortgeleden door de Duitse politie acht manschappen van de Gesloten Eenheid wegens politieke onbetrouwbaarheid zijn gearresteerd en teruggevoerd in krijgsgevangenschap." Niets is helemaal zeker, maar de kans is zeer groot dat het hier gaat om acht van de honderdtwintig Schalkhaarders die op 15 oktober 1942 met stromende regen en gierende wind als "1e politiecompagnie 's-Gravenhage" door de hofstad hadden gemarkeerd. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁶⁰ Toen bij een van de pro-Duitsers een foto van Hitler kapot werd gescheurd, volgde een langdurig onderzoek. Iedereen hield zijn mond, maar uiteindelijk meldde de dader zich. Na zijn bekentenis dook hij onder, maar werd toch opgespoord en naar een concentratiekamp in Duitsland afgevoerd, waar hij bezweek. Naar aanleiding van dit voorval en de anti-Duitse gevoelens onder de Haagse politie, kwamen er op een dag onverwachts een aantal Duitse officieren die vervolgens tijdens een ingelast appel 40 willekeurige politiebeamten aanwezig, die vervolgens door Duitse politieambtenaren werden gearresteerd. Zogenaamd voor arbeidsplicht, kwamen ze in Neuengamme terecht en kwamen op twee na, allemaal om het leven. Aldus de oud-adjudant-rechercheur van het Haagse korps, de heer H.J.F. Nuytens

bijdrage.

De Duitse autoriteiten beoogden met het Schalkhaarproject een verdere nazificatie van het Nederlandse politieapparaat. Dit wilden ze vooral bereiken door in samenwerking met Duits gezinde Nederlandse politiefunctionarissen, nieuw politiepersoneel op te leiden. Maar óók personen die al als politieambtenaar werkzaam waren, z.g. diplomahouders, werden verplicht een bijscholingscursus te volgen.⁶¹ In een Erlas van 12 september 1941 verordende Rauter dat degenen die ná juni 1940 bij de gemeentepolitie of de marechaussee waren aangesteld, een bijscholing bij het politieopleidingsbataljon moesten volgen. Ook om zo kennis te maken met het door hem in het leven geroepen opleidingsinstituut.⁶² De bedoeling was dat er telkens lichten van circa 300 man naar de Schalkhaar-kazerne gezonden zouden worden.⁶³

Voor Rauters plan bestond echter nauwelijks belangstelling. Een Limburgse districtscommandant verwoordde zijn mening en die van verschillende van zijn collega's als volgt: Hoewel het personeel wordt betaald door de marechaussee, staat het tuchtrechtelijk rechtstreeks onder bevel van de Duitse autoriteiten. Zij dragen dan ook de verantwoording voor de gang van zaken aldaar en in deze omstandigheden is het POB dan ook te beschouwen als een Duits korps. Een bevel daarbij al of niet tijdelijk dienst te doen, kan dus nooit voor ons een dienstbevel zijn, dat aan de eisen die daaraan gesteld worden, voldoet. Het is niet zo dat wij ons afzetten of dit als een vorm van demonstratie zien, maar als rechtshandelingen en trouwe overheidsdienaren zijn wij het naar onze mening niet verplicht, zelfs niet bevoegd, te gehoorzamen. Wel wees de betreffende commandant de aanwezige collega's op het feit dat, als er onder hen waren die een andere mening waren toegedaan en zich vrijwillig wilden melden, dat hun eigen keuze en verantwoording was.⁶⁴

Leergang voor diplomahouders.

*Een politiebeambte die werd benaderd om deel te nemen aan een verkorte opleiding, hij had zijn diploma al in 1940 gehaald, nam begin 1943 deel aan de korte cursus. De opleiding had volgens hem weinig te maken met de politietaken in het algemeen. De meeste tijd werd besteed aan exercitie en aan een soort vorming waarin de verworvenheden van het nationaal-socialisme werden opgehemeld. Die vorming lieten wij meestal met zoveel mogelijk onbewogen gezichten over ons heen gaan, maar het ergerde ons wel. Blijkbaar vertrouwde men ons niet, want de mensen met een diploma werden apart van anderen gehouden. Na de Slag om Stalingrad liet een opperluitenant de cursisten bij elkaar komen. Hij nam het woord en volgens hem waren de cursisten bijzonder ingenomen met de Duitse nederlaag. Als ze lachen wilden, moesten ze dat op dat moment maar doen zodat hij daar later geen last meer van zou hebben. De cursisten keken elkaar min of meer wat grijnzend aan en daarmee was de zaak afgehandeld.*⁶⁵

Vrijwel geen enkele collega-commandant van hem bleek in staat of bereid het voor zijn divisie vastgestelde aantal toekomstige Schalkhaar-cursisten aan te wijzen.⁶⁶ Zoals de Haagse agent T. van der Vlag. Toen Van der Vlag in december 1941 op de nominatie voor bijscholing stond, weigerde hij. Van der Vlag zei NEE. Tussen kerst en nieuwjaar schreef hij een brief aan de Haagse nationaal-socialistische hoofdcommissaris P.M.C.J. Hamer. Daarin liet hij deze weten geen deel uit te willen maken van een detachement dat naar Schalkhaar werd gezonden.⁶⁷ Van der Vlag kon het niet met zijn geweten in overeenstemming brengen drie maanden te moeten verblijven bij een instituut dat onder leiding stond van personen wier politieke gezindheid afweek van de zijne. Daarnaast gevraagd, gaf Van der Vlag te kennen zich bewust te zijn van de mogelijke gevolgen. Hij bleef bij zijn standpunt. Hoofdcommissaris Hamer drong vervolgens op 4 januari 1942 bij de gevolmachtigde L.J. Broersen aan op schorsing en ontslag van de agent.⁶⁸ Dit overkwam ook 21 Haagse agenten die in oktober 1941 resoluut weigerden hun loyaliteit toe te zeggen aan de bezetter.⁶⁹ Behalve Van der Vlag uit Den Haag, zijn er voorzover bekend in Amsterdam vijf weigeraars geweest. Over hen leest men in een Duits rapport aangaande de politieke toestand in Amsterdam gedurende de maanden januari en februari 1942: 'Drie inspecteurs van politie en twee politieagenten hebben geweigerd om naar de politieopleiding Schalkhaar te gaan. [...] De [...] inspecteurs zijn ofwel academici ofwel voormalige officieren van het Nederlandse leger'. Op 20 februari 1942 besloot de al genoemde pro-Duitse burgemeester E.J. Voûte die lastige intellectuelen, officieren en agenten te ontslaan. De overigen, circa 120 in het totaal, vertrokken op 4 maart 1942 naar Schalkhaar.⁷⁰ De periode dat ook de tweede leergroep zich meldde.

⁶¹ Er zijn niet alleen marechaussees, maar ook personeelsleden van gemeentelijke politiekorpsen voor aanvullend onderwijs naar Schalkhaar gestuurd. Zo werden er in december 1941 circa 30 agenten van het Haagse korps aangewezen, die drie maanden bij het POB gedetacheerd zouden worden. Zij verbleven er tussen 12 januari en 27 april 1942; Tussen plicht en geweten. Jos Smeets

⁶² De leraren voor het politievakonderwijs in Schalkhaar moesten, zo was in het Erlas van 12 september bepaald, gekozen worden uit geschikt lijkende officieren van de gemeentepolitie en de marechaussee. Eventuele benoemingen moesten worden goedgekeurd door Rauter. Hoewel per oktober 1941 de NSB-er J.F. Buck werd aangesteld als politie-inspecteur en in Schalkhaar de leiding kreeg over het vakonderwijs, is het de vraag of die opleiding ooit serieus is genomen. De bij het politieopleidingsbataljon aanwezige Duitsers zagen meer in een op militaire leest geschoelde scholing. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁶³ De eerste lichte betrof de 18 officieren uit het Nederlandse leger en 30 onderofficieren van hoofdzakelijk de marechaussee, afkomstig van het "Waldorper Lager" uit Den Haag, die tussen 25 april - 30 juni 1941 in Schalkhaar naar Duitse methoden werd opgeleid om daar als officier of onderofficier dienst te doen. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁶⁴ De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁶⁵ Tussen plicht en geweten, Jos Smeets

⁶⁶ Zeker een van hen weigerde ieder medewerking en werd mede daarom op 29 oktober 1941 door de bezetter ontslagen. Ook andere "onwillige" commandanten overkwam dit. De Schalkhaarders p. 34; Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

⁶⁷ Er zijn niet alleen marechaussees, maar ook personeelsleden van gemeentelijke politiekorpsen voor aanvullend onderwijs naar Schalkhaar gestuurd. Zo werden er in december 1941 circa 30 agenten van het Haagse korps aangewezen, die drie maanden bij het POB gedetacheerd zouden worden. Zij verbleven er tussen 12 januari en 27 april 1942. De nationaal-socialistische hoofdcommissaris te Den Haag, P.M.C.J. Hamer, vond Schalkhaar een prachtinstituut. Een Hagenaar die daar bij was, beweerde in augustus 1945 dat hij en zijn collega's in Schalkhaar de opleiding zozeer hadden gesaboteerd, dat Hamer per auto naar het POB was gekomen om hen te kalmeren. Een tweede Haagse politiemann verklaarde hierover nog dat Hamers komst verband hield met het feit dat er moeilijkheden waren gerezen bij de exercitielessen, "voornamelijk aangaande het liggen en opstaan in de sneeuw". Hij voegde eraan toe: "Aanvankelijk moesten wij in Schalkhaar ook uitgesproken nationaal-socialistische liederen zingen, doch nadat wij dit en bloc weigerden, werden er op ons geen strafmaatregelen toegepast." Bij verscheidene rekruten vindt men soortgelijke verklaringen. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁶⁸ Na de oorlog verklaarde Hamer voor het Bijzonder Gerechtshof te Den Haag: 'In mijn hart had ik respect voor Van der Vlag. Indien dit voorbeeld echter niet was gesteld, zouden nog veel meer agenten hebben geweigerd'. De Schalkhaarders, J.J. Kelder; Mr. Broersen was eind maart 1941 als vertrouwensman van Rauter door deze geplaatst op het dictoraat-generaal van politie. Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

⁶⁹ Aldus oud-adjutant-rechercheur, H.F.J. Nuytens.

⁷⁰ Op 3 juni 1942 bepaalde Rauter, dat bijna al deze p.b.A.-ers na hun opleiding overgeplaatst moesten worden naar de politiekorpsen in Arnhem, Eindhoven, Groningen en Utrecht, allemaal steden waar de Polizeiführer een gesloten eenheid had gepland. Op 18 juni 1942 gingen er 27 naar Arnhem, evenveel naar Eindhoven, 26 naar Groningen en tot slot 25 naar Utrecht. Formeel waren deze ervaren kazernebewoners (eerst het onderkomen aan het Troostplein, daarna de

Rauters opzet mislukt

Al op 25 oktober 1941 werd aan de waarnemend inspecteur-generaal der Nederlandse politie medegedeeld dat het merendeel der marechaussees 'ernstige, veelal principiële' bezwaren had tegen het volgen van een cursus bij het politieopleidingsbataljon: er waren slechts 75 kandidaten bereid om te gaan. Vijf dagen later maakte Rauter aan de Nederlandse politieautoriteiten duidelijk dat de detachering van 300 marechaussees werd uitgesteld. De voornoemde politiemannen die uiteindelijk de Schalkhaar-opleiding wel wilden doorlopen, kwamen volgens hun commandant eerder voor een bevordering in aanmerking. Een van hen zei later dat hij de detachering naar Schalkhaar in het geheel niet als een vrijwillige zaak beschouwde. Hij was alleen naar het POB gegaan om te voorkomen dat er ontslagen zouden vallen. Zijn commandant had namelijk gezegd dat de marechaussee zou worden opgeheven als zich te weinig manschappen voor de cursus meldden. Van zijn compagnie, zei de betreffende marechaussee, dat die in Schalkhaar bekend stond als de anti-compagnie. Op 3 november 1941 begon slechts een kwart van het door de Hôhere SS-und Polizeiführer gewenste aantal cursisten aan de eerste bijscholingscursus voor marechaussees. Hoewel er naast marechaussees, ook personeelsleden van gemeentelijke politiekorpsen voor aanvullend onderwijs naar Schalkhaar zijn gestuurd, is het bijscholingsproject voor de al bij de politie werkzame landgenoten nooit echt van de grond gekomen.⁷¹ Uiteindelijk verzandde het hele Schalkhaarproject. Rauters opzet was feitelijk mislukt.⁷² De weerstand was uiteindelijk te groot om dit doel binnen de vijf jaar van de bezetting te kunnen bereiken.

Voordat het zover kwam, werd eind 1942 in het streven naar unificatie de gehele politie rechtstreeks onder de inspecteur-generaal van Politie geplaatst.⁷³ Daartoe benoemde Rauter de majoor van de Koninklijke Marechaussee A.W. de Koningh.⁷⁴ Met de Verordening Organisatie Politie (31 december 1942) werd de derde en beslissende fase in gang gezet. Met deze verordening bracht de bezetter een reorganisatie op gang die per 1 maart 1943 van kracht werd.⁷⁵ Ondanks dit feit, waren omstreeks deze datum evenwel alleen nog maar de hoogstnodige maatregelen getroffen en stonden de meeste punten enkel nog op papier. Het zou b.v. nog tot december 1943 duren voordat de burgemeester van Amsterdam zijn zeggenschap over de gemeentepolitie metterdaad moest overgeven aan de politiepresident.⁷⁶ De per 1 maart 1943 in gang gezette reorganisatie voltrok zich tegen de achtergrond van de omslag aan de fronten in de Sovjet-Unie en Noord-Afrika.⁷⁷

De omslag

Duitse steden werden steeds vaker gebombardeerd. In de winter van 1943 leden de Duitsers hun eerste grote nederlagen. De slag bij Stalingrad in de maanden december - januari betekende het keerpunt van de oorlog. Omdat steeds meer Duitse arbeiders voor militaire dienst werden opgeroepen om aan de fronten te vechten, werden almaar meer arbeidskrachten uit de bezette gebieden in de bewapeningsindustrie te werk gesteld. Kortom, met het decreet van 13 januari 1943 gaf Hitler aanzet tot 'der totale Krieg'. Ook ons land moest hieraan bijdragen. Dit leidde tot verscherpte exploitatie en onderdrukking, wat uitliep in de April-Meistakingen van 1943.⁷⁸ Behalve dat de spanning opliep door de verdere nazificering, de dalende levensstandaard en de Jodenvervolgning, was de belangrijkste afzonderlijke factor nu de verplichte tewerkstelling van Nederlanders in Duitsland. De bedreiging daarvan werd collectief gevoeld. Toen Hitler ermee akkoord ging dat alle driehonderdduizend eerder uit krijgsgevangenschap ontslagen ex-militairen alsnog in Duitse fabrieken tewerkgesteld zouden worden, en dat op 29 april 1943 bekendgemaakt werd, kwam de bevolking hiertegen massaal tegen in opstand. De beweging breidde zich in korte tijd over heel het land uit. De Duitsers sloegen keihard terug – minstens 130 personen werden gedood. Uiteindelijk werden ongeveer 8000 ex-militairen in krijgsgevangenschap naar Duitsland afgevoerd. Velen tienduizenden wisten zich met een echte of vervalste Ausweis te redden. Nederland had tot dan – het zij schoorvoetend – met de bezetter in de pas gelopen, maar vanaf april-mei 1943 is de bevolking zich meer gaan verzetten.⁷⁹

Westenbergkazerne in Schalkhaar) bestemd voor de gewone politiedienst, maar bijvoorbeeld in Utrecht werden de Schalkhaarders die van het p.b.A. afkomstig waren, aanvankelijk aangeduid als het "Politiebataljon Utrecht". De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁷¹ Met het bijscholen van al bij de politie werkzame personen heeft het uiteindelijk niet zo'n vaart gelopen. In een Duitse opgave wordt vermeld dat er in 1942 en 1943 onder meer cursussen zijn gehouden voor politieambtenaren uit Amsterdam en Rotterdam. Ook zijn er in 1943 militaire opleidingen gegeven aan muzikanten uit die twee steden en aan Nederlandse politieofficieren die niet in het leger hadden gezeten. Het totaal aantal leerlingen dat afkomstig was van de marechaussee en van de diverse korpsen, bedroeg tot oktober 1943 ongeveer 520. En bij de lichte van 170 cursisten die op 12 april 1944 'opkwam', zat er maar één die vóór zijn opleiding al bij de politie diende. Het zwaartepunt van het Duitse beleid inzake Schalkhaar heeft ook niet bij dergelijke cursussen gelegen. Reeds in juni 1942 schreef gevormde Broersen in een brief aan de commissaris van politie te Leeuwarden, dat het niet de bedoeling was dat er geregeld personeel van de verschillende politiekorpsen naar het POB zou worden gestuurd. Zulke detacheringen zouden in de toekomst worden beperkt tot politieambtenaren die uitgesproken eigenschappen bezaten om te worden opgeleid tot instructeur. Nee, de "plaatsruimte" in Schalkhaar werd niet in de eerste plaats vrijgehouden voor politiemensen die voor vervolgonderwijs in aanmerking kwamen. Het was bij het opleidingsbataljon vooral druk, omdat er zoveel aspiranten rondliepen, personen die nog nooit bij het geïnformeerde gezagsapparaat hadden gewerkt en die ten tijde van de oprichting van het POB, dus vanaf mei 1941, bij de politie solliciteerden. Het zijn met name deze nieuwelingen geweest, die door Rauter waren voorbestemd te worden ingedeeld bij de Nederlandse tegenhangers van de bataljons van de Ordnungspolizei: de gesloten eenheden. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁷² De Schalkhaarders, J.J. Kelder

⁷³ Toen nog mr. Brants, de gewezen procureur-generaal bij het Haags gerechtshof. De Rijkspolitie 1945-1994

⁷⁴ Namenregister Dienaren van het gezag, Guus Meershoek

⁷⁵ De eerste ingrijpende beslissing uit deze reorganisatie was die ingevolge de Verordening van de Rijkscommissaris d.d. 28 november 1942 op de politiebataljonsdienst in de gemeenten, die de politie terugbrengt tot twee soorten: Gemeentepolitie (in de ruim 120 door Secretarissen-generaal van Justitie en Binnenlandse Zaken aangewezen stedelijke gemeenten) en Marechaussee. Het betrof een politieorganisatie met een militair karakter en een strakke hiërarchie met eenheid in uniform, voorschriften en optreden. Ook het moment waarop de politie een aangelegenheid werd van de Staat zonder scheiding tussen rijks- en gemeentelijke politiezorg en ondergebracht bij een directeur-generaal. Politie in Nederland, Mr. F. Perrick; Nederland in Oorlogstijd, mr. F.R. Mijnlieff; De Schalkhaarders, J.J. Kelder; Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

⁷⁶ Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

⁷⁷ Duitse steden werden steeds vaker gebombardeerd. Omdat steeds meer Duitse arbeiders naar de fronten werden gestuurd, werden almaar meer arbeidskrachten uit de bezette gebieden in de bewapeningsindustrie tewerkgesteld. Kortom, met het decreet van 13 januari 1943 gaf Hitler aanzet tot 'der totale Krieg'. Ook ons land moest hieraan bijdragen. Toen Hitler ermee akkoord ging dat alle eerder uit krijgsgevangenschap ontslagen ex-militairen alsnog in Duitse fabrieken tewerkgesteld zouden worden, en dat op 29 april 1943 bekendgemaakt werd, kwam de bevolking hiertegen massaal tegen in opstand. De beweging breidde zich in korte tijd over heel het land uit. De Duitsers sloegen keihard terug – minstens 130 personen werden gedood. Uiteindelijk werden ongeveer 8000 ex-militairen in krijgsgevangenschap naar Duitsland afgevoerd. Velen tienduizenden wisten zich met een echte of vervalste Ausweis te redden. Nederland had tot dan – het zij schoorvoetend – met de bezetter in de pas gelopen, maar vanaf april-mei 1943 is de bevolking zich meer gaan verzetten. Burgemeesters in oorlogstijd p. 465; De arbeidsinzet, B.A. Sijes

⁷⁸ Burgemeesters in oorlogstijd, Peter Romijn

⁷⁹ De Arbeidsinzet, B.A. Sijes

Vanaf toen werd de gehele politie een aangelegenheid van staatszorg en kwam onder de bevoegdheid van het ministerie van Justitie. Alle politiebeambten van de politiekorpsen van gemeenten Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Utrecht, Haarlem, Groningen, Eindhoven en Arnhem werden Staatspolitie en kwamen vanaf die datum onder de machtige invloed van het centrale apparaat, de Staatspolitie, binnen de structuur van het Nederlandse departement van Justitie en onder feitelijke leiding van Rauter zelf.⁸⁰ De scheiding tussen rijks- en gemeentepolitie werd verdween.⁸¹ Vanaf 1 maart 1943 werd de politiedienst alleen nog uitgeoefend door de Marechaussee en gemeentepolitie.⁸² In 121 middelgrote gemeenten bleef de gemeentepolitie bestaan, maar was ondergeschikt aan de Staatspolitie. In de overige gemeenten trad de Marechaussee, sinds 1943 Gendarmerie genoemd, als Staatspolitie op.⁸³

Onder leiding van de NSB'er Mr. J.J. Schriek, secretaris-generaal van het Departement van Justitie, werd de politie als een zelfstandig geheel ondergebracht bij een Dictoraat-Generaal van Politie en werd de eerder in Den Haag ontslagen procureur-generaal A. Brants benoemd tot directeur-generaal.⁸⁴ Sinds 1941 waren steeds meer zittende bestuurders en ambtenaren vervangen door betrouwbaarder geachte NSB-ers.⁸⁵ Aan het vaderland getrouwe burgemeesters verloren hun invloed op het optreden van de politie. Merendeels werd in hun plaats het beleid overgelaten aan de leidende politiefunctaris.⁸⁶ Hoewel de feitelijke betekenis daarvan moeilijk was te overzien, bleven de burgemeesters als 'politiegezagsdragers' formeel nog verantwoordelijk voor de ordehandhaving.⁸⁷ In elk gewest hield een verbindingsofficier doorlopend een vinger aan de pols en werd het personeel door hem politiek getest, beïnvloed en bij bevorderingen beoordeeld. Duitse instanties werden aldoor met gedetailleerde rapportages op de hoogte gehouden van alles, waarbij Duitse belangen of de politiek betrokken moest worden geacht.⁸⁸ Dit leidde weer tot informatie naar de wijze waarop belangrijke zaken of onderzoeken werden afgedaan. Soms werden aanwijzingen gegeven hoe dit moest geschieden of werd het onderzoek geheel overgenomen. Maar het mag duidelijk zijn dat, toen steeds meer goede chefs werden vervangen, het op den duur steeds moeilijker werd voor gewetensvolle politiebeambten om hun invloed te laten gelden.

Het bombardement op De Kleijkamp

Indertijd was in 'Huize De Kleijkamp' een archief gevestigd met duplicaatkaarten van alle ooit in Nederland uitgegeven persoonsbewijzen, het zogeheten 'Ontvangst-persoonbewijzenregister'. Een voor de bezetter adequaat middel om vervalste identiteitsbewijzen te ontdekken. Het hoofd van de Rijksinspectie Bevolkingsregisters, de beruchte Lentz, zette het controlesysteem, het zogenaamde Z-kaartstelsel, zo geraffineerd en vernuftig in elkaar, dat veel onderduikers en Joden hiervan het slachtoffer werden.⁸⁹ Het verzet verzocht Londen daarom het gebouw te vernietigen. Het pand was het enige witte huis aan het Carnegieplein tegenover het Vredespaleis en stond tussen de ingang Timorstraat en Laan van Copes van Cattenburgh.

De verwoesting vergde een uiterst precies bombardement, omdat het pand middenin een woonwijk stond. Daar volgens archiefmedewerkers alleen overdag de stalen archiefkasten openstonden, moest het bombardement op klaarlichte dag gebeuren. Aanvankelijk werd de vraag om een bombardement in Londen afgewezen omdat men beducht was voor een groot aantal slachtoffers. Uiteindelijk gaf Generaal-majoor J.W. van Oorschot die formeel in Londen Het Bureau Bijzondere Opdrachten leidde, de opdracht voor het bombardement.⁹⁰

Op 11 april 1944 was het zover. Die dag was het stralend weer en bevond de heer Bos zich op de hoek Scheveningseweg-Carnegieplein. Onverwachts zag hij over het dak van het Vredespaleis zes Mosquito-toestellen van de RAF aan komen vliegen. De lichte bommenwerpers waren, om de radar te ontduiken, op 15 meter hoogte de kustlijn bij de Zuidhollandse eilanden genaderd en vandaar met een bocht via Gouda - om het Rotterdamse afweergeschut heen - naar Den Haag toegevlogen om

⁸⁰ De Rijkspolitie

⁸¹ Politie in Nederland Mr. F. Perick

⁸² In 1944 werd bij de Rotterdamse Electric Tram (RET) de zogeheten trampolitie ingevoerd, met als doel het opvoeden van de tramreizigers. Het Rotterdams Nieuwsblad schreef destijds: "Zij maant het publiek tot doorlopen en met gepast geld betalen, tegen het spreken met bestuurders, tegen het staan op treeplanken, kortom zij voedt op tegen alle tramzonden, niet betalen inbegrepen. Want deze politie, die elke overtreding kan verbaliseren, is onverbidlijk." Waarschijnlijk maakte deze trampolitie deel uit van de Staatspolitie. De Politiegeschiedenis in Hoofdlijnen Jos Breukers

⁸³ Politie in Nederland, mr. F. Perrick; De politiegeschiedenis op hoofdlijnen, Jos Breukers

⁸⁴ Nederland in Oorlogstijd, mr. F.R. Mijnlief; Politie in Nederland Mr. F. Perick; Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

⁸⁵ Burgemeesters in oorlogstijd

⁸⁶ Nederland in Oorlogstijd, mr. F.R. Mijnlief

⁸⁷ Burgemeesters in oorlogstijd

⁸⁸ Nederland in Oorlogstijd, mr. F.R. Mijnlief; Burgemeesters in oorlogstijd

⁸⁹ In 1939 had de Nederlandse interdepartementale commissie al een voorstel gedaan om voor alle Nederlanders van 14 jaar en ouder een "Persoonsbewijs" in te voeren. Dat besluit verplichtte iedere gemeente over elke burger basisinformatie op een stamkaart te schrijven. Naar een systeem dat al voor de het uitbreken van de 2^e WO geheel was uitgewerkt, werden die vervolgens bewaard in het bevolkingsregister. De Duitsers wilden echter een eigen persoonlijke identiteitskaart invoeren, die werd ontworpen door de Nederlandse ambtenaar J.L. Lenz van de Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters.

⁹⁰ In juni 1940 was aan Generaal-majoor J.W. van Oorschot de benoeming tot hoofd van het C.I.D. voorbijgegaan. PEC 4 A-B; Het ontstaan en de aard van de verschillende geheime diensten te Londen

⁹¹ Helaas waren er ook slachtoffers te betreuren: 62 doden, 24 ernstig en 43 lichtgewonden.

⁹² Het pand werd in 1940 aangekocht om er het Nebo-ziekenhuis te vestigen. Bron: Nebo 1947-1997

⁹³ Na de bevrijding werd de villa gebruikt door de Engelsen die er een afdeling politietroepen, speciaal belast met brandweer, in onderbracht. In juli 1945 lag de villa er zwaar geplunderd en gehavend bij en was er geruime tijd nodig om de schade te herstellen. Er is niet bekend wat er met de stalen kasten gebeurd is. Nebo 1947-1967

⁹⁴ Daarin zouden ook de oproepingskaarten/ontvangstbewijzen der tweede distributiestamkaarten belanden die de directeur, de pro-Duitser Sybren de Hoo in Hattum in het gebouw 'De Hezenberg' geconcentreerd had. Lou de Jong, dl 7; G. Kouwenhoven conservator gemeente Hattum; C.Dekker, A.Hendriks en J.P. van de Kam. '1940-1945. Een analyse van het Verzet. Verzetsgroep TD'. C.V Allert de Lange, Amsterdam 1945; OPMERKING: De heer Henk Rullmann - onderzoeker van het Regionaal Archief Nijmegen is nog bezig met een diepgaand onderzoek.

⁹⁵ Reactie op vraag naar onderzoek Politie Haaglanden: Op grond van wettelijke verplichtingen zijn in 2003 alle daarvoor in aanmerking komende archiefbescheiden van de voormalige gemeentepolitie 's-Gravenhage overgebracht naar het Haags Gemeentearchief. Onder de overgebrachte bescheiden bevinden zich onder meer archiefstukken die betrekking hebben op de periode 1940 - 1945. Archiefbescheiden die niet voor overbrenging in aanmerking kwamen zijn vernietigd. In het semi-statisch archief van Politie Haaglanden bevinden zich geen archiefbescheiden meer van voor 1 april 1994. Inmiddels heeft naar aanleiding van uw verzoek een grondig archiefonderzoek plaatsgevonden. Dit onderzoek is zowel door een medewerker van het Haags gemeentearchief als door een medewerker van politie Haaglanden uitgevoerd. Bij dit onderzoek is geen informatie aangetroffen over de groene stalen kasten met persoonsgegevens. Aldus brief d.d. 2 oktober 2006 Staf Korpsdirectie Politie Haaglanden.

⁹⁶ Aldus de verklaring van de heer C. Bos 31-8-2006.

even later De Kleijkamp te bombarderen.⁹¹ Bos meldde meteen zijn bevindingen aan het bureau aan de Laan Copes van Cattenburgh, waarna er groot alarm werd gegeven en de brandweer vanuit een belendend perceel uitrukke. Behalve De Kleijkamp zelf, werden ook een kantoorgebouw aan de Laan Copes van Cattenburgh en twee huizen en de kazernes aan die laan, waarin de Grüne Polizei, was gehuisvest, getroffen. Enkele andere omliggende huizen liepen luchtdrukschade op. De aanwezige archieven en het kaartsysteem werden in de brandende puinhopen echter maar deels vernietigd. Een deel van de groene stalen kasten werden tijdelijk overgebracht naar Villa Iled, later bekend als Villa Merweda, aan de Scheveningsweg 106.⁹² Daar werden de kasten op de begane grond in twee kamers neergezet en o.a. bewaakt door Bos. Hij en zijn collega's haalden volop persoonsgegevens uit de archiefkasten en vernietigden die. Het verwijderen moest heel zorgvuldig gebeuren, daar de Duitsers anders alsnog linken konden leggen naar personen. Villa Merweda zou de hele bezettingstijd in handen van de Duitsers blijven.⁹³ De archiefkasten werden verschillende keren verplaatst en uiteindelijk door Rauter overgebracht naar Nijmegen, waar hij voor voor de opberging ervan een aparte bunker wilde laten bouwen.⁹⁴ In september 1944 viel het restant van het OPB-register in geallieerde handen.⁹⁵ Rond juli-augustus 1943 werden acht in Den Haag gedetacheerde collega's van Bos gearresteerd. Toen de bemanning van een Duitse mijnveger licht zag branden op de scheepswerf van Van der Giesen & Zn., die de agenten bewaakten, opende zij het vuur. Daarop schoten de Haagse agenten, onderofficieren, met hun karabijnen terug. Deze actie mondde uit in de arrestatie van het bewuste achttal.⁹⁶ Dit weerhield Bos er niet van om met andere collega's verder te gaan met het verspreiden van verzetsblaadjes.

Uiteindelijk liep het af met de politiebataljons. Al vanaf 1941 waren de Duitse autoriteiten algemeen van oordeel dat de Nederlandse politie niet te vertrouwen was wanneer het ging om de bestrijding van massaal en openlijk verzet; zij vonden haar in het algemeen "veel te deutscheindlich".⁹⁷ Uit rapporten die Rauter indertijd aan Himmler verzond, is gebleken dat er eind 1943 op hoog niveau getwijfeld werd aan de loyaliteit van een deel der (adpirant-) politiemannen die in Schalkhaar waren opgeleid.⁹⁸ Rauter kwam tot het besef dat niet alle Schalkhaarders pro-Duits waren geworden.⁹⁹ Hij en Himmler voelden er natuurlijk niets voor agenten op te leiden die hen later zouden afvallen. Na de oorlog verklaarden talloze oud-leerlingen en personeelsleden van de opleidingsschool dat zij in feite niets voor Rauters "Reich" hadden gevoeld. Zoals de negatieve publieke opinie over de Schalkhaarders hand aan hand gaat met het positieve oordeel van Rauter over hen, zo lijkt de twijfel van diezelfde Höhere SS- und Polizeiführer te stroken met het feit dat vele POB-ers zichzelf althans achteraf beschouwden als 'anti-Duits'.¹⁰⁰ De door Rauter in november 1940 geschreven instructie rond de "de rechten en de plichten" van de politie en WA, hadden in de praktijk weinig succes. Tot in mei 1942 kon de WA niet de politionele bevoegdheden en status gegeven worden van hulppolitie. In mei 1942 deed zich echter de eerste gelegenheid voor om de WA politietaken te laten vervullen. Toen werd overgegaan tot de oprichting van de vrijwillige hulppolitie. Leden daarvan moesten een verklaring ondertekenen waarin stond dat men zich een voorstander toonde van "de nieuwe Europese orde". Officieel stonden de manschappen van de vrijwillige hulppolitie onder bevel van de gewone Nederlandse politiechefs, in de praktijk was dit echter - en dit via "foute" elementen - onder de controle van de Ordnungspolizei. In 1942 - 1943 nam de hulppolitie deel aan de razzia's op de Joden, in plaats van het Amsterdamse politiebataljon.¹⁰¹

Het einde van de gesloten eenheden en de politieopleidingsschool Schalkhaar

De opmaat naar de uiteindelijke opheffing van de Gesloten Eenheden kwam op gang in Amsterdam. Na herhaalde klachten van een waarnemend commandant werd de Tulpkazerne op 11 september 1944 omsingeld en bezet door de Ordnungspolizei.¹⁰² Het aanwezige personeel werd toegesproken door de Duitse politiecommandant, majoor Koch, die de manschappen liet weten dat hem was gebleken dat het bataljon onbetrouwbaar was.¹⁰³ Nagenoeg alle manschappen moesten hun wapens inleveren, waarna het bataljon twee dagen later werd overgeplaatst naar de Oranje-Nassaukazerne. Daar werden de manschappen voor de keuze gesteld te kiezen tussen "Arbeidsinzet" of overgang naar de Duitse

⁹⁷ Voorproef van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

⁹⁸ "Op 7 Januari 1943 sprak de bekende Hauptsturmführer der SD, Aus der Fünften, het p.b.A. toe. Hij waarschuwde hen die belast waren met het Joden-halen, de Joden thuis te laten en verklaarde, dat, indien men zou weigeren Joden te halen, men grote kans liep zelf naar een concentratiekamp te worden gezonden. Deze bedreiging gaf niet veel; enige tijd daarna werd het p.b.A. niet meer met het ophalen van Joden belast, doch werd dit later in zijn geheel opgedragen aan de Vrijwillige Hulp Politie." Tot zover het rapport. In *Ondergang* (1965) vermeldt dr. J. Presser, dat het p.b.A. "de Duitsers en hun geestesverwanten steeds minder moet hebben voldaan" en hij laat er direct op volgen: "Begin 1943 werd het ophalen van Joden helemaal opgedragen aan de z.g. Vrijwillige Hulppolitie". Soortgelijke zinsneden vindt men bij N.K.C.A. in 't Veld, in diens *De SS en Nederland* (1976); Voorproef van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut. Met een verwijzing naar Presser en naar het zoëven geciteerde rapport over het p.b.A., schrijft hij: "Toen de resultaten van het Amsterdamse politie-bataljon bij de razzia's op de Joden in 1942 niet aan de Duitse verwachtingen voldeden, besloot de bezetter begin 1943 deze activiteiten in plaats van door het politie-bataljon door de hulppolitie te laten verrichten. Deze voldeed blijkbaar wel meer dan voldoende." Het is duidelijk, dat de tekst van het naoorlogse rapport over het p.b.A. de interpretatie van de beide historici heeft beïnvloed. Presser en in 't Veld suggereren in navolging van de rapporteur, dat begin 1943 het ophalen van Joden werd opgedragen aan de Vrijwillige Hulppolitie, omdat het p.b.A. niet aan de Duitse verwachtingen voldeed. Het is echter maar de vraag of een dergelijk causaal verband ook werkelijk heeft bestaan. De rapporteur noemde in de passages over sabotage geen enkele bron. Er zijn meerdere interpretaties mogelijk. De Schalkhaarders J.J. Kelder

⁹⁹ In het najaar van 1943 rapporteerde Rauter aan Himmler dat er bij het POB "bepaalde vormen van ongeregeldeheden" waren geweest die hem noopten voorzorgsmaatregelen te nemen: "Ik laat geen mannen meer toe die uit de grote steden of uit de provincies in het Westen komen, tenzij het nationaalsocialisten zijn. De opvallende plaatsen vul ik op met goede Nederlandse nationaal-socialisten van de politie, die in het bataljon in opleiding worden bijgeschoold. In deze kritieke onrustige tijden moeten we bij toelating een zekere voorzichtigheid in acht nemen." Vanzelfsprekend steunde Himmler het beleid van zijn ondergeschikte. Op 11 november 1943 schreef hij Rauter het eens te zijn met de "zuivering van het bataljon in opleiding". Hij vervolgde: "We moeten onszelf niets op de hals halen waardoor we later in de problemen komen." De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹⁰⁰ De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹⁰¹ Om de NSB te kunnen beschermen werd op aandringen van Mussert in 1943 de vrijwillige hulppolitie vervangen door de landwacht, een korps dat eind 1943 werd opgericht. Voorproef van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut.

¹⁰² Aanleiding waren de herhaalde klachten van de vanuit Schalkhaar naar het p.b.A. overgeplaatste waarnemend commandant van het hoofdstedelijke politiebataljon. De waarnemend commandant kwam er achter dat door ondergedoken onderwachtmeesters uit Wormerveer wapens waren meegenomen en bovendien was er een vrachtwagen leeg achtergelaten. Er werden onder meer 26 karabijnen vermist. Van de transporteurs ontbrak ieder spoor. De commandant van het Amsterdamse bataljon eindigde het schrijven aan zijn Duitse collega als volgt: "Naar aanleiding van verschillende uitgingen van de stemming in het bataljon en de bovengenoemde gebeurtenissen, die een grote onbetrouwbaarheid van het bataljon laten zien, verzoek ik u de door u noodzakelijk geachte maatregelen te treffen." Het verzoek werd natuurlijk ingewilligd. Voor het zover was, doken echter nog verscheidene Tilburgenaren en p.b.A.-ers onder. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹⁰³ *Nederlanders in Neuengamme*, hoofdstuk "Nederlanders in Neuengamme" door Frank van Riet

politie dan wel de Landstorm. Niemand koos voor de Landstorm, maar volgens een getuige wel tien mannen voor de Ordnungspolizei.¹⁰⁴ De overigen werden door de Duitsers naar Kamp Amersfoort getransporteerd.¹⁰⁵

Ook de resterende uit Schalkhaarders bestaande compagnieën in Den Haag en in Rotterdam werden ontbonden. De twee Haagse formaties werden door de Ordnungspolizei opgeheven vanwege gebleken onbetrouwbaarheid van het personeel.¹⁰⁶ Toen bekend werd dat de twee compagnieën zich al vechtend met de Duitsers zouden moeten terugtrekken tot in Duitsland, doken gelijk veel onderwachtmeesters onder. De nationaal-socialistische bevelhebber en een aantal officieren werden vervolgens geplaatst bij de toen opgerichte "Uitrukdienst", waarvan de leden de Ordnungspolizei assisteerden en optraden bij onlusten.¹⁰⁷ Uit een naoorlogse verklaring van een bij de gesloten eenheid werkende onderwijsfunctionaris blijkt, dat de Befehlshaber der Ordnungspolizei per half september 1944 de helft van het Haagse personeel van die gesloten eenheid "voor Arbeitseinsatz naar Duitsland" wilde laten transporteren. Toen de Duitsers dreigden dat de hele eenheid zou worden opgepakt als geen van de ondergedoken personen werd aangewezen, slaagde de onderwijzer er naar zijn zeggen in, met een meerdere het aantal weg te voeren personen tot 16 à 17 te beperken. Uiteindelijk las de commandant van het Duitse politiebataljon te Den Haag, een zekere Calse, op 16 september 1944 een lijst met 20 namen voor. De mannen werden naar Kamp Amersfoort afgevoerd en eind oktober vandaar naar Neuengamme gedeporteerd.¹⁰⁸ Van het Haagse Korps werden minstens 170 politiemannen gevangen gezet en kwamen er zeker 87 in concentratiekampen of strafgevangnissen om het leven.¹⁰⁹ Enkelens werden op de vlucht doodgeschoten of kwamen bij oorlogshandelingen om het leven. Minstens 13 mannen werden gefusilleerd.¹¹⁰ In deze fase van de oorlog werd Nederland frontgebied en kondigde Seyss-Inquart de 'uitzonderingstoestand' af. De Duitse terreur barst in volle hevigheid los.

Arrestatie Bos, Kamp Amersfoort

Bos die eerder al vier keer was aangehouden én weer vrijgelaten, werd op 16 september 1944 tegelijk met 16 anderen uit zijn groep gearresteerd. De overige leden van de eenheid waren getuige van de arrestaties. Reden was een Duitsvijandige houding. In de nacht van 16-17 september werd de heer Bos samen de anderen in een vrachtwagen naar Kamp Amersfoort getransporteerd.¹¹¹ Zondagmorgen vroeg, het was heel helder weer, zag hij honderden vliegtuigen in de richting van Arnhem gaan. Zoals later bleek, gebeurde dit in het kader van de Slag om Arnhem. Om zes uur die ochtend kwam de heer Bos in Kamp Amersfoort aan. Hem verging het als de anderen, dus werd hij na aankomst ingeschreven, kreeg een nummer en een versleten uniform. Bos, die kans zag z'n gummiknuppel in de latrine te gooien, werd niet kaalgeschoren. Op 11 oktober 1944 werd Bos, gelijk met de groep Puttenaren, op transport gesteld naar Neuengamme. Daar kwam het transport aan op 14 oktober. Bos werd vanuit Neuengamme naar het bijkamp Wedel overgebracht en vandaar vervolgens naar Bremenvorde. Daar werd de groep gesplitst. De helft van de Puttenaren en één agent ging op weg naar Husum.¹¹² Met de overigen ging Bos naar Versen bij Meppen. In het voorjaar van 1945 werd Bos gedwongen om vanuit Versen via vliegveld Clopenburg onderweg te gaan naar Neuengamme. Na een keuring vertrok hij vervolgens naar Bergen-Belsen en vandaar verder naar Sandborstel. Rond 29 april 1945 werd de heer Bos eindelijk bevrijd door de Engelsen en Canadezen.¹¹³

Op het eind werd ook de bezetting in de Westenbergkazerne in Schalkhaar opgeheven.¹¹⁴ De in juni 1944 waarnemend bataljonscommandant geworden C.J. de Kreek, vermeldde in augustus 1945 in zijn verweerschrift, dat tijdens de oorlogshandelingen rond Arnhem en Nijmegen, dus op of kort na 17 september 1944, de kazerne werd aangedaan en in gebruik genomen door de Befehlshaber der Ordnungspolizei en diens staf én de daarbij aanwezige Arbeitskontrolldienst.¹¹⁵ De Kreek heeft naar zijn zeggen al op 21 of 22 september het aan hem ondergeschikte personeel

¹⁰⁴ De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹⁰⁵ Uit een naoorlogs rapport over het p.b.A. blijkt, dat zij in oktober 1944 naar het concentratiekamp Neuengamme werden afgevoerd. Het merendeel (35 van de circa 40) was afkomstig van de opgeheven politiecompagnie Eindhoven. Voor een aantal Tilburgenaars die eerder naar Amsterdam werden overgeplaatst, was dat in feite slechts 'uitstel van executie' geweest. In augustus waren er namelijk door de Ordnungspolizei op het sportterrein van de Willem II kazerne te Tilburg al 30 collega's gearresteerd. Bij het p.b.A. werden de bovengenoemde Tilburgenaars immers, als zij zich tenminste niet aan de dienst hadden 'ontrokken' door onder te duiken, uiteindelijk óók door de 'Grüne' ingesloten. Door een toevallige samenloop van omstandigheden waren hun collega's die reeds in augustus op het sportterrein van de Willem II kazerne te Tilburg door de Ordnungspolizei werden vastgehouden, minder onfortuinlijk geweest: zoals vermeld zei een getuige die tot deze eerste groep gearresteerden behoorde, dat er van die 30 naar Duitsland gedeporteerde manschappen één was omgekomen. Behalve dat zij de Tulpkazerne zuiverden, traden de Duitsers in die septembermaand van 1944 ook op tegen p.b.A.-ers die op 1 juni 1944 waren overgeplaatst naar het "Judendurchgangslager" Westerbork en die aldaar bewakingsdiensten verrichtten. Van speciale maatregelen tegen andere p.b.A.-ers is niets gebleken. Sommigen werden overgeplaatst naar de gemeentepolitie, een te Nijmegen werkzaam detachement bleef na de luchtlandingen geheel in dienst, anderen doken onder. Dat de verschillende officieel nog bij het p.b.A. ingedeelde, Schalkhaarders na september 1944 in het geheel geen homogene groep meer vormden, blijkt uit een op 5 oktober 1944 gedateerd en door de hoofdstedelijke politieleiding opgesteld document betreffende het Amsterdamse bataljon, een "Numerieke en Nominatieve opgave Gesloten eenheid". De volgende aantallen zijn op deze 'sterktestaat' gebaseerd. Ter toelichting: de hieronder genoemde Arbeitskontrolldienst (AKD) was een politie-eenheid, die in 1944 met name werd opgericht om, zoals Rauter het uitdrukte, "de Arbeitseinsatz van de Nederlandse arbeiders naar het Rijk ook wat het taakgebied van de politie betreft met alle geboden nadruk te kunnen bevorderen". Tot deze "Arbeitseinsatzpolizei", die zich onder meer bezig moest houden met het opsporen van "Nederlanders die ondanks een oproep tot dienstverlening niet verschenen waren", konden ook vrijwilligers uit de gesloten eenheden toetreden. De AKD werkte onder leiding van de Duitse politie. Sommigen werden overgeplaatst naar de gemeentepolitie, een te Nijmegen werkzaam detachement bleef na de luchtlandingen geheel in dienst, anderen doken onder. Ongeveer één derde van deze p.b.A.-ers was dus in Duitse dienst. Over de lotgevallen van de overigen is weinig met zekerheid te zeggen. In elk geval had men het alleen nog maar op papier over een gesloten eenheid. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹⁰⁶ Naar een voor het Militair Gezag bestemd rapport uit maart 1945. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹⁰⁷ Tevens werd vermeld, dat de manschappen van deze dienst herkenbaar waren aan helmen en karabijnen. Voor de Schalkhaarders onder hen niets nieuws. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹⁰⁸ Het Duitse ingrijpen zou een "represaillemaatregel" zijn geweest, in de eerste plaats omdat er moeilijkheden waren gerezen bij de politiecompagnieën te Tilburg en Amsterdam en ten tweede omdat een aantal manschappen van de Haagse compagnieën inmiddels was ondergedoken. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹⁰⁹ In september 1944 werden ten slotte ook en zonder al te veel rumoer de in februari van dat jaar opgerichte Rotterdamse politiecompagnie en het POB te Schalkhaar opgeheven. De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹¹⁰ Aldus oud-adjutant-rechercheur, H.F.J. Nuytens.

¹¹¹ Bos herinnert zich de volgende andere gevangen genomen collega's: Van Lieburg, Douma, Bakker, Bos, De Groot, Pop, Grimbergen, Van Teeffelen, Van Lagt, Hessink, Allaard, Jacobs, De Graaf, Romkes, Clazie, De Boer, Hugenin, Tetter, Van der Zee, Van Laar, Pok, Reekers, Van den Bos, Baas, Boon en Bakker.

¹¹² Gelegen in de smalle kuststrook van de Duitse deelstaat Sleeswijk-Holstein, met de daarvoor gelegen Noord-Friese Eilanden.

¹¹³ Na afloop van de oorlog werd Bos verhoord op het kantoor van de Officier van Justitie, Raamweg te Den Haag. E.e.a. is na de bevrijding bevestigd door de bevelhebber van de Grüne Politzei Major Calsler, die het verhoor zelf bijwoonde.

¹¹⁴ De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹¹⁵ Op 11 september 1944 was een Amerikaans verkenningpeloton de Nederlandse grens bij Valkenswaard gepasseerd. Tussen dat moment en de Duitse capitulatie op 7 mei 1945 was Nederland oorlogsterrein. Burgemeesters in oorlogstijd

meegedeeld hoe het POB zou worden opgeheven. Het is niet meer na te gaan hoe groot toen de bezetting nog was, maar van de aspiranten waren er volgens De Kreek uiteindelijk nog maar 15 man over. Die waren volgens hem "de kazerne niet uit te slaan of bezaten daar te weinig moed voor". De meeste personeelsleden kwamen elders in politiedienst en een aantal kaderleden en enige adspiranten kozen voor de Grüne Polizei. Volgens De Kreek een aantal van circa 40, terwijl het gehele bataljon volgens zijn opgave uit 600 man had bestaan. Het politieopleidingsbataljon, dat in het begin van dat jaar nog door Himmler, Seyss-Inquart en Rauter werd bezocht, bestond niet meer.¹¹⁶ Hoeveel politiemensen in totaal werden opgeleid in Schalkhaar is niet bekend evenmin als er nu iets is te zeggen over het aantal politiemensen dat lid was van de NSB. Zelfs een schatting is niet te maken. Daarvoor zijn nauwelijks gegronde documenten voorhanden.¹¹⁷

Tot slot

Voor veel Nederlanders die de Duitse bezetting bewust hebben meegemaakt, staat 'Schalkhaar' gelijk aan 'fout'. Dit zo te benoemen is onjuist. Niet Schalkhaar, maar het instituut was fout. Met de onterechte formulering wordt daarmee voorbijgegaan aan personen die om wat voor reden dan ook kozen voor het politievak en wordt, waarschijnlijk onbedoeld, in één adem een hele beroepsgroep gestigmatiseerd. Onterecht. Het is verkeerd dat te doen tegenover een groepering die destijds als geen andere zo werd geconfronteerd met dilemma's. Laverend tussen twee werelden. Het eigen volk wat hem vroeg haar te dienen, en daar tegenover de eis van de bezetter haar vijandig gestemde opposenten op te sporen en te bestrijden. Wanneer agenten met hun voorkennis onderduikers of anderszins het verzet hielpen, spiegelden zich in dergelijke acties ook het welzijn van hun geliefden en verwanten af. Op een weigering volgde aanvankelijk nog ontslag, later bleef slechts de keuze concentratiekamp of onderduiken. In geval van onderduik werden maar al te vaak familieleden van ondergedoken collega's gearresteerd en naar Kamp Vught overgebracht en daar gevangenen gehouden, totdat de onderduiker zich had gemeld. Meermaals is deze terreurmaatregel en veelal met succes toegepast.¹¹⁸ Ondanks deze dreiging, deze realiteit, hebben tal van politiebeambten in het geheim in allerlei vorm hun medemens gediend. Vaak gebeurde dit op individuele basis of in klein groepsverband. Hoewel er contacten bestonden en onderhouden werden met landelijk en/of regionaal opererende verzetsorganisaties, is van een specifiek landelijk georganiseerde politieverzetsorganisatie tot op heden niets gebleken.¹¹⁹ Het verging een aantal politiemensen, zoals ook andere ambtenaren en burgers. Meermaals kwam het voor, dat zij voor het beste resultaat soms een rol leken aan te nemen, die maar al te vaak, zelfs nu nog, als dubieus wordt uitgelegd.

Daartegenover staat dat we onder ogen moeten zien dat er, net als bij meer Nederlanders, ook politieagenten waren, al dan niet opgeleid in Schalkhaar, die actief hielpen bij het oppakken van Joodse landgenoten of die anderszins het uitvoeren van Duitse maatregelen op hun conto hebben staan. Wat die zin ook aandreef, er bestaan geen woorden voor het leed dat zij hielpen aanrichten, niets kan dat verbeelden en met niets is dat te verontschuldigen. Terecht zijn de ergste daders uit deze beroepsgroep dan ook als oorlogsmisdadigers tot de zwaarste straffen veroordeeld.

In zijn boek *De Ondergang* schrijft de Joodse historicus Dr. J. Presser over p.b.A-mansschappen die zelf Joden uit hun woning ophaalden, ook die waarvoor ze geen oproeping hadden; die officieren hielden ook zonder oproeping wel lukraak Joden in hun woningen aan: men mag veronderstellen, zo schrijft Presser, uit dienstijver of voor hun plezier. Dit is wel de plaats, gaat Presser vervolgens op dezelfde bladzijde verder, er aan te herinneren dat de politie in de oorlogsjaren zeker ten aanzien van het Joodse probleem heel vaak in conflictsituaties terecht kwam, dat zij in het bijzonder aan grote spanningen blootgesteld werd bij de uitvoering van maatregelen van een bezetter, die haar tot willoos werktuig wilde maken voor eigen belangen en die haar onder bedreiging met scherpe represailles belastte met opdrachten, welke haar bij voortdurend voor gewetensconflicten stelde.¹²⁰ Nooit mag vergeten worden, hoeveel er waren die ondanks de dreigende represailles de

¹¹⁶ De Schalkhaarders, J.J. Kelder

¹¹⁷ Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

¹¹⁸ Nederland in Oorlogstijd, mr. F.R. Mijnlieff; De Schalkhaarders J.J. Kelder; Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

¹¹⁹ Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse politie, Prof. dr. C. Fijnaut

¹²⁰ Men verplaatste zich in de moeilijkheden van een 'doodgewone' brave agent, na de oorlog berecht. Op ambtelijk bevel van zijn hoofdcommissaris overgeplaatst naar het hieronder te noemen Bureau Joodse Zaken, wil hij eigenlijk niet. Hij gaat om raad bij deze of gene 'goede' chef, maar wordt afgescheept met een 'Zie maar, hoe je het klaart'. Hij ziet de trambestuurders avond in, avond uit Joden wegvoeren, weet dat de treinmachinisten hen de stad uitbrengen. Onderduiken? Van iedere politieman bestond een speciale signalementskaart en vond men hem, dan kwam hij voor een Duitse militaire rechtbank wegens bet onrechtmatig bezit van wapens, met een goede kans op de doodstraf. Weigerde hij, dan wees men een ander aan; zoals men hem aangewezen had; hij kon zich in elk geval inbeelden, hardheid te kunnen vermijden en enigszins, al was het maar weinig, te kunnen saboteren. Tenslotte had men het gevoel, kon men zich althans wijs maken, dat men, bij dit bureau Joodse Zaken werkend, de Joden niet aan de Duitsers overleverde... Wij vermelden nu van dezelfde Gevolmachtigde van 30 oktober 1942 met als onderwerp (aldus daarin aangegeven): 'Gevolggeving aan opdrachten van Duitse instanties tot arrestatie, transport en voorgeleiding van Joden, gijzelaars en andere personen'; deze Gevolmachtigde wil daaromtrent 'alle twijfel opheffen': Rijks- zowel als Gemeentepolitie hebben deze opdrachten uit te voeren; alle voorafgaande beperkingen vervallen. Punt. Wanneer een zestal Rooms-Katholieke agenten van politie op 24 februari 1943 de Utrechtse hoofdcommissaris meedelen, dat zij op grond van een in de kerk al op 26 februari voorgelezen herderlijk schrijven zouden weigeren, indien daartoe bevolen, Joden te arresteren, dreigt deze hoofdcommissaris met ontslag zonder pensioen, gage of wachtgeld, terwijl zij, die hem van hun voorgenomen weigering geen mededeling doen en zich toch daartoe verstouten, 'als saboteurs zullen worden beschouwd met alle ernstige gevolgen daaraan verbonden'. Hier voegen wij aan toe, dat de zes voornoemd door de Duitsers meteen werden gezocht; men arresteerde, toen zij ondergedoken bleken, hun vrouwen en kinderen. Een naar schatting 180 verklaarden zich met hen solidair, maar deze mannen werden onder zo sterke druk gezet vanwege de Duitsers, dat slechts 23 stand hielden en tot het eind van de oorlog ondergedoken bleven (de hier bedoelde hoofdcommissaris, een zekere Kerlen, is enkele weken na dit voorval op straat doodgeschoten). Misschien is het ook interessante tekst op te nemen van een andere circulaire, op 2 augustus 1943 rondgezonden door de Wnd. Gewestelijk Politie-President te Rotterdam, kolonel J. J. Boelstra:

'Het is mij gebleken dat in enkele gemeenten bij het arresteren van met name genoemde personen (Joden of Jodenbegginstigers) niet genoeg initiatief werd getoond om ook niet genoemde Joden, welke in de te doorzoeken huizen werden aangetroffen, te arresteren. Men ging dan eerst instructies halen en vond bij terugkeer de verdachten verdwenen. Om herhaling van een dergelijk zeer onjuist optreden van de politie te voorkomen, vestig ik uitdrukkelijk de aandacht op de verplichting om voortvluchtige of illegaal levende Joden of jodenbegginstigers, te allen tijde, waar deze zich ook bevinden, te arresteren. Een arrestatiebevel of nadere instructies zijn daarvoor niet nodig.'

Commentaar hierop is o.i. wel overbodig. Nu weer de andere kant. Geven wij het woord aan Majoor ds. van der Hauwi: 'In maart 1943 behoorde ik tot een groep marechaussee in de omgeving van het dorp Grootegast. Deze groep bestond uit veldwachters en marechaussees. Op 12 maart kwam er een telefoontje van de Sicherheitsdienst uit Groningen, waarin ons verzocht werd om een Joodse familie in de omgeving van het dorp te arresteren en over te brengen naar Westerbork; wij hebben toen als personeel van deze brigade allemaal gemeend het bevel niet te mogen opvolgen. Wij kwamen 's middags bij elkaar om de zaak nog eens te bespreken en wij bleven toen bij ons besluit. Maar toen wij daar samenwaren, zijn wij door Duitse en Nederlandse politiemannen gearresteerd en overgebracht naar Groningen. Daar werd ons medegedeeld dat ons besluit dienstweigering was waarop de doodstraf was gesteld. Maar wij bleven allen bij ons besluit. Men zei toen: U krijgt nog een nacht bedenkijd, maar de volgende morgen hebben wij allemaal de kracht ontvangen om bij dit besluit te blijven en we zijn toen overgebracht naar het concentratiekamp Vught. Daar hebben wij mishandeling en eenzame opsluiting moeten delen met de zovele gevangenen die daar zaten. De oudere collega's van mij werden overgebracht naar Duitse concentratiekampen, waaronder ook de veldwachter Boonstra. Ik kan mij van de veldwachter Boonstra nog herinneren dat, toen wij

bezetter dwars zaten waar ze maar konden. Nederlandse politiemensen die, moedig als zij waren, hun bijdragen leverden aan het ondergrondse verzet en uiteindelijk aan de bevrijding van ons vaderland. De misdaden van een verraderlijke minderheid mogen daarom nooit representatief genoemd worden.

De prijs van hun inzet was hoog. Het exacte aantal is onbekend, het getal zal in de toekomst zeker nog hoger blijken, maar nu is al zeker dat honderden politiemannen, naar alle waarschijnlijkheid zelfs ruim boven de duizend, werden gearresteerd, en veelal als politieke gevangenen via het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort naar Duitse concentratiekampen werden afgevoerd. Van deze groep kwamen er ruim 200 in Neuengamme of een van de buitenkampen terecht. Na de Puttenaren was dit een van de grootste groepen. Slechts enkelen keerden na de bevrijding naar Nederland terug. In het register van de Oorlogsgravenstichting staan zeker 428 politiemensen vermeld die tijdens de bezetting door de Duitsers zijn omgebracht.¹²¹ Hierbij moet bedacht worden dat "onbetrouwbare" politiemensen eerst werden ontslagen en daarna naar Kamp Amersfoort werden afgevoerd. Daar - en in andere kampen - werden ze onder hun vroegere beroep ingeschreven. De buitenwacht mocht kennelijk niet merken dat de politie onbetrouwbaar was. (dus goed!)

Wat geldt

Het is ons eigen dat eenvoudige puur menselijke afwegingen vaak zwaarder wegen dan veel wetenschappelijke nabeschuwingen dat later doen. De dreigende tewerkstelling ten behoeve van de Duitse oorlogsindustrie confronteerde veel aspirant-sollicitanten, behalve met levensbedreigende situaties, met de scheiding van verwanten, kinderen en geliefden, en deed hen al dan niet bewust voorbijgegaan aan de realiteit van de bij de sollicitatie gestelde eisen. Al waren ze misschien naïef, wanneer je terug in de tijd keuzen beoordeelt, moet je die indien nodig ook spiegelen in de oerreactie die in ieder mens schuilt. Angst en overleving. Beide gelden niet alleen de dood, maar ook als het gaat om zoiets als brood op de plank. Angst. Overleven. Oerinstinct. De grootste krachten in onszelf.

De ontwikkelingen na de oorlog

Na afloop van de Tweede Wereldoorlog kwamen er in de politieorganisatie enorme ontwikkelingen op gang. Deze werden voorafgegaan door een aantal voorlopige beslissingen. De eerste verordening gold die van de Chef Staf d.d. 12 september 1944: iedere politieambtenaar werd, ongeacht het korps waarvan hij deel uitmaakte, geacht en verklaard te behoren tot ene algemene politie.¹²² De vooroorlogse rangen en titels werden in ere hersteld. Dat gold ook voor de positie van de procureur-generaal fungerend directeur van politie, die tevens tot hoofd van alle politieambtenaren in zijn ressort werd gepromoveerd. De tijdens de bezetting ingevoerde organisatie der rijkspolitie op het platteland werd voorlopig gehandhaafd.¹²³

Het Politiebesluit 1945

Op 8 november 1945 werd bij Koninklijk Besluit de eerste naoorlogse en algemene politieregeling van kracht: het nieuwe Politiebesluit 1945. Omdat dit besluit één dag voor de bijeenkomst van het parlement werd afgekondigd, had de volksvertegenwoordiging daarin geen enkele inbreng. De regulatie maakte een einde aan een periode waarvan de organisatorische en functionele verdeeldheid kenmerkend waren. Het Politie Besluit 1945 bepaalde dat vanaf toen in essentie nog maar twee soorten van politie golden: t.w. gemeentepolitie, in een door de Kroon aangewezen aantal gemeenten met stedelijk karakter (± 120) en op het platteland een landelijk politieorgaan: het onder de Minister van Justitie ressorterende Korps Rijkspolitie. Vanaf toen was er sprake dat voor één gemeente gold: of gemeentepolitie of rijkspolitie. De bij deze diensten werkzame beambten werden vanaf toen als politiefunctionarissen beschouwd.

Hoewel met dit besluit de Rijksveldwacht en Gemeenteveldwacht officieel werd opgeheven, bepaalde het wel dat er nog personen benoemd konden worden als onbezoldigd Gemeente- of Rijksveldwachter. Uitgezonderd bijzondere situaties, waarvoor regels bestaan betreffende de samenwerking en voor bijstand, oefenen beide korpsen in hun gemeenten bij uitsluiting de gehele politiezorg uit. De marechaussee keerde niet in de vooroorlogse situatie terug en werd een militair onderdeel. In het Politiebesluit werd dan ook niet over de Koninklijke Marechaussee gesproken.¹²⁴ In het kader van de oprichting van de Nationale Reserve zou in 1948 bij Koninklijk Besluit de reservepolitie in het leven geroepen worden. Deze dienst moest inzetbaar zijn bij oorlogsgevaar, rampen of andere bijzondere omstandigheden.¹²⁵ De uit het Politiebesluit 1945 (K.B. 8-11-1945) voortvloeiende regelingen bleven ruim 12 jaar van kracht, om daarna door de Politiewet 1957 grotendeels te worden bevestigd.¹²⁶

De beheersverdeling zoals die met het zogeheten Politiebesluit tot stand kwam.

Na de bevrijding - bij het Koninklijk Besluit d.d. 8 november 1945 - kwam het Politiebesluit 1945 tot stand.¹²⁷ Volgens dit besluit bestond de politie uit:

in de auto moesten stappen te Groningen, een van de Duitse politiemannen ons telde, hij zei, er zijn toch elf, ja, es stimmt, waarop Boonstra zei, het is fout, het zijn er twaalf. U hebt God vergeten: hij gaat met ons mee. Altijd.'

Niet weinig politiemannen hebben bij dit verzet hun leven ten offer gebracht aan wat zij hun gewetensplicht achtten; nadrukkelijke vermelding daarvan lijkt de historicus eenvoudige plicht. Anderen poogden, zoals men reeds zag, met kleine middelen te saboteren: zij zagen niet, hoorden niet, vonden niet. Hun risico's onderschatte men evenmin; ook te hunnen koste meldden zich de, niet eens altijd anonieme, verklippers bij hun chef, de Amsterdamse Jodenjager Dammen van Buchholz rapporteerde op 19 mei 1942 uitvoerig hoe hij een tweetal agenten 'erop betrapt' had, dat zij een praatje maakten met een Jood - op het Amsterdamse Damrak! Tot zover wat dr. Presser daarover schreef. De Oerengang, dr J. Presser p. 176-179

¹²¹ Nederlanders in Neuengamme. Bijdrage Frank van Riet

¹²² Het bevrijde gebied verkeerde automatisch in de staat van beleg, vandaar het bestuur van militair gezag. Politie in Nederland, Mr. F. Perrick

¹²³ Van onze regering in Londen vragen twee besluiten om vermelding. Allereerst het *Besluit Bezettingsmaatregelen* (Stb. 1944, E93), dat de bezettingsverordening op de politionele dienst in de gemeenten (1942) handhaafde, doch de Verordening Organisatie Politie (1943) buiten en daarmee het Rijkspolitiebesluit 1935 weer in werking stelde. Als tweede volgde op 27 september 1944 het *Buitengewoon Politiebesluit*, dat in afwachting van een nadere regeling alle politiezorg tot rijkspolitiezorg verklaarde en alle politieambtenaren, van welken huize ook, onderworpen aan de bevelen van de Minister van Justitie. De gehandhaafde Marechaussee staat ook qua beheer onder de Minister van Justitie. Voorts worden de Minister van Justitie diverse bevoegdheden ter handhaving van de openbare orde en rust toegekend, die in hun ressorten door de procureurs-generaal fungerend directeurs van politie worden uitgeoefend. De politie in Nederland, F. Perrick

¹²⁴ Politie in Nederland, F. Perrick

¹²⁵ De politiegiedenis in het algemeen, Jos Breukers

¹²⁶ Wet van 4 juni 1957, Stb.244. Politie in Nederland, F. Perrick

¹²⁷ Het grote boek over de politie, redactie Hans Erpf, Schuyt & Co NV-Haarlem/Antwerpen

- gemeentepolitie in de daartoe bij Koninklijk Besluit aangewezen gemeenten
 - het Korps Rijkspolitie in de overige gemeenten
 - de burgerlijke of militaire korpsen, aangewezen door de ministers van justitie en van binnenlandse zaken
 - de commissarissen van Rijkspolitie, de waterschouten en andere bijzondere ambtenaren door de Kroon aangesteld.
 De Koninklijke Marechaussee werd in het Koninklijk Besluit van 1945 en later de Politiewet 1957 niet meer als (rijks- of burger-)politie genoemd.¹²⁸ Het Wapen der Koninklijke Marechaussee viel daarmee buiten het bestek van deze regelingen voor de politie. Via een omweg kreeg de Marechaussee toch nog een voet tussen de deur van het politiebestedel: het zogenoemde Takenbesluit van 1954 (Staatsblad 45, en latere aanvullingen) noemde naast de militaire politiezorg, de grensbewaking, bijstandsverlening aan de politie (die ook vastgelegd is in de Gemeentewet), bewakingsdiensten ten behoeve van het Koninklijk Huis en van de Nederlandse Bank. Om deze taken te kunnen vervullen kenden de artikelen 141 en 154 van het Wetboek van Strafvordering aan Marechaussees landelijk geldende algemene opsporingsbevoegdheid toe. De bijstandsverlening aan de burgerpolitie was niet beperkt tot het geven van "harde" bijstand in de vorm van pelotons Mobiele Eenheid en inzet van Kmar-militairen van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten bij rellen en kraakacties; marechaussees vervulden ook algemene politiedienst en rekerchedienst, onder meer in Amsterdam en Den Haag, waar de Gemeentepolitie in de jaren zestig en zeventig met een personeelstekort kampte.¹²⁹ Het belangrijkste gevolg van het Besluit van 1945 was wel de totstandkoming van een aantal nadere algemene en, waar mogelijk, voor de gemeente- en rijkspolitie eensluidende centrale beheersregelingen, deels door de Kroon, deels door de Ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie samen te geven.

De opleiding voor de gemeentepolitie

In de negentiende eeuw was het beroep van agent niet gezien.¹³⁰ Nauwelijks geschoold en gerespecteerd, moest hij hard en lang werken. Een agent verdiende nauwelijks iets en moest het vooral hebben van een 'flink' voorkomen. Kortom: geen baan om te ambiëren. De meeste agenten kozen na een paar jaar weer voor het eigen of een nieuw beroep. Politieagenten kregen geen vakopleiding en een vooropleiding was evenmin nodig. Nauwelijks geletterd, kwam het rond de eeuwwisseling voor dat anderen een proces-verbaal voor hem uitschreven. Dat dit moest veranderen, werd alom gevoeld. Het politieapparaat was nog niet gestructureerd. Iedere gemeente had een eigen korps met eigen regels en dito voorschriften. Dit beeld moedigde de overheid niet aan om opleidingsactiviteiten te ontplooiën.

Daarin kwam verandering bij de oprichting in 1887 van de 'Algemeenen Nederlandsche Politiebond', die opleidingen wel hoog in het vaandel had staan. In 1900 stelde deze bond een examen in waaraan reeds in dienst zijnde politiemannen deel konden nemen. Agenten konden toen in aanmerking komen voor twee soorten diploma's, het 'gewone' politiediploma en het politiediploma met aantekening. Voor het eerste was voldoende wetskennis vereist, de 'aantekening' kregen kandidaten die een hoge cijferlijst hadden en daarmee bewezen zelfstandig te kunnen optreden. Aan de eerste examens deden slechts 23 personen mee, van wie er vier werden afgewezen, vijf het diploma zonder en veertien het diploma met aantekening haalden. Het aantal deelnemers steeg van 267 in 1906 tot 1511 in 1922.¹³¹ De ANPB verzocht de gemeenten in het land subsidie te verstrekken om de examens te kunnen bekostigen. Terwijl de ANPB haar examens bleef organiseren en zich verplichtte één tot twee maal per jaar examens te houden, werd de roep om een staatsexamen duidelijker. Hoewel hieraan geen gehoor werd gegeven, kenden de centrale overheid en enkele gemeenten wel subsidie toe aan de school die de ANPB in 1919 in Hilversum oprichtte. Deze school groeide, na eerst nog het 'Rijksinstituut tot Opleiding van Hogere Politieambtenaren' te hebben geheten, na de Tweede Wereldoorlog uit tot de huidige Nederlandse Politieacademie in Apeldoorn.

Eerste Staatsopleiding

De eerste overheidsbemoeienis met de politieopleiding kwam toen in mei 1941 onder het gezag van Rauter opdracht werd gegeven te komen tot twee politiebatalljons.¹³² Na de oorlog ontstond er net als daarvoor, weer initiatief om politiemensen op te leiden. Mensen die als vrijwilliger gediend hadden in Indië werden direct aangesteld als agent van politie. Anderen kregen een aanstelling als aspirant. Men diende in twee jaar tijd het politiediploma te halen; lukte dit niet, dan volgde ontslag. In 1946 werd in het Politieambtenarenreglement al een artikel opgenomen dat het bevoegd gezag de mogelijkheid bood opleidings- c.q. bekwaamheidseisen te stellen aan sollicitanten. Tot 1950 gaven inspecteurs uit het eigen korps les. Vanaf toen nam de overheid haar verantwoordelijkheid.

De wet op de Gemeenschappelijke Regelingen

Aanvankelijk was het de bedoeling dat het onderricht van het personeel van rijks- en gemeentepolitie van rijkswege diende te geschieden en naar artikel 4 lid 3 zou vallen onder de verantwoordelijkheid van de Minister van Justitie. Omdat de autoriteiten elkaar in de uitvoering niet konden vinden, kwam er van deze opdracht weinig terecht. Pas met de inwerkingtreding van de Politiewet 1957 werden de ministeries wat onafhankelijker van elkaar, vooraleer op het stuk van opleiding en vorming de grote vernieuwing tot stand kwam. Door de onwerkbaarheid op dit punt werden er wel via de Wet op de Gemeenschappelijke

¹²⁸ Politie in Nederland, mr. F. Perrick

¹²⁹ De politiegeschiedenis in het algemeen, Jos Breukers

¹³⁰ In 1858 was het nog slecht gesteld met de politiezorg op het platteland. Reden om toen het Korps Rijksveldwacht op te richten. De gerechtsdienaren en opzichters van de jacht & visserij kregen bevoegdheden waarmee zij toezagen op de openbare orde op het platteland. In de grotere gemeenten werden gemeentepolitiekorpsen opgericht. Er waren toen in feite vijf Nederlandse politiemachten: Het Korps Marechaussee onder de minister van Defensie en justitie (1200 man); Het Korps Rijksveldwacht onder de minister van Justitie (1400 man); De Gemeentepolitie onder de minister van Binnenlandse Zaken (11000 man); De Politietroepen onder de minister van Defensie (1600 man); De gemeenteveldwacht onder de Burgemeester. Korps Rijkspolitie 1940-1945, J.A. de Jonge

¹³¹ De commissaris van Hellevoetsluis, de heer P. Stapel, trad al in een vroeg stadium als examinator op. De korpschef van Harderwijk, De Koning, was een medestander van hem. Beiden waren ervan overtuigd dat politiebeambten voor hun ontwikkeling al in een vroeg stadium baat hadden bij duidelijke wetboeken. Door hen werd de bekende wetboekenserie 'Stapel & De Koning' geschreven, waaruit generaties politieambtenaren hun eerste wetskennis opdeden. De Leidse agent, een monument Jos Breukers

¹³² De Leidse agent, een monument Jos Breukers

Regelingen (1 april 1950) gemeenschappelijke politieonderwijsinstituten ingesteld.¹³³

In 1947 werd een rijksschool voor toekomstige Rijkspolitie-officieren opgericht. Deze werd in 1951 omgezet in een opleiding voor toekomstige officieren van zowel Rijks- als Gemeentepolitie. Aanvankelijk een opleiding van twee, vanaf 1958 werd dat drie en in 1969 vier jaar. Het instituut startte in Hilversum, werd in 1967 verplaatst naar Apeldoorn en kreeg de naam 'Nederlandse Politie Academie'. Zij werd gehuisvest in het Samuel Esmeijer Instituut, genoemd naar de politiemans uit Driebergen die op 29 november 1944 sneuvelde tijdens een mede door hem uitgevoerde verzetsdaad.¹³⁴

In 1948 werd voor het lagere rijkspolitiepersoneel een school opgericht in Nistelrode, in later jaren gevolgd door scholen te Arnhem, Apeldoorn, Harlingen en Horn. De opleiding duurde een jaar. Dat gold ook voor de opleidingscholen die werden opgezet voor de gemeentepolitie. Amsterdam, Den Haag en Rotterdam hadden al voor 1940 eigen opleidingscholen. Die van Amsterdam werd in 1970 opengesteld voor geheel Noord-Holland. Daarnaast kwamen er regionale scholen voor de gemeentepolitie in Heerlen, Lochem, Wassenaar (Leusden).

Op 1 september 1952 werd er een Opleidingschool voor Gemeentepolitie opgericht in Wassenaar. De lessen werden aanvankelijk gegeven in een pand aan de Van der Doeslaan 1 te Wassenaar. Dit gebouw in de villawijk Rijksdorp - ontworpen door de architect F. Stam - was ongeveer van 1948 tot 1965 in gebruik als jeugdherberg 'De Haven'.¹³⁵ Tegenwoordig heet het 'De Warnarhoeve'.¹³⁶ Aanvankelijk startte de opleiding als Politie Opleidingschool Zuid-Holland en werden de lessen gegeven buiten het seizoen wanneer er geen jeugd in "De Haven" logeerde.¹³⁷ Er werd wetskennis gegeven, waarna de opleiding door middel van bijscholingscursussen in het korps zelf werd voortgezet. Tijdens het werk en op locatie. In januari 1955 startte men met een volledige politieopleiding die een jaar duurde. Ieder kwartaal startte een nieuwe groep van ongeveer 30 aspiranten. Vijftien gemeenten in Zuid-Holland deden mee aan het project. Op 1 april 1955 verhuisde de school een paar honderd meter verderop naar een door architect S. de Clercq gebouwde pand aan de Meijboomlaan 1 in dezelfde Wassenaarse villabuurt. Op 2 april werd de school officieel geopend door de Commissaris der Koninging in Zuid-Holland, Mr. L.A. Kespers. De beheerder van het gebouw, adjudant Lugthart, woonde als beheerder met zijn gezin naast de school. In 1959 sloten bijna alle Zuid-Hollandse gemeenten met gemeentepolitie (Rotterdam en Den Haag hadden eigen politiescholen) en enkele gemeenten in Zeeland en Utrecht zich bij de opleiding aan. Toen het pand te klein werd, tekenden de architecten J.C. en A.J. Bolten voor de verbouwing. Er werd een nieuwe vleugel toegevoegd en o.a. klaslokalen, een bibliotheek, slaapruintes en badruimtes. Het gerenoveerde en uitgebreide gebouw, waarin dan 24 mensen kunnen slapen, werd heropend door de Minister van Binnenlandse Zaken, Mr. E.H. Toxopeus op 5 september 1960. Toen werd ook het 5-jarig bestaan gevierd (al was deze viering eigenlijk op 21 januari 1960 geweest). In 1966 mocht er een tijdelijk schoolhuis gebouwd worden, van hout, met 4 klaslokalen. Snel bleek dat de accommodatie te klein was en in 1968 verhuisden de opleiding naar Leusden, naar de houten barakken op het terrein van het voormalig Kamp Amersfoort. De villa aan de Meijboomlaan werd op 31 mei 1970 aangekocht door NIAS.¹³⁸ Het gebouw werd aangepast en veranderd en hiermee begon de derde fase in de geschiedenis van dit opmerkelijke pand.

De Politiewet 1957

Dit was de eerste regeling van de politie als geheel bij formele wet. De parlementaire behandeling, die bij het Politiebesluit 1945 ontbrak, gaf inzicht in de diverse standpunten m.b.t. de politieproblematiek en haar onderdelen. De nieuwe wet handhaafde de grote wezenlijke lijnen van het Politiebesluit 1945, dat hierdoor parlementair bevestigd werd. Het politievraagstuk werd voorlopig op basis van een compromis opgelost in de Politiewet, die op 1 januari 1958 in werking trad. Het Politiebesluit 1945 kwam hiermede te vervallen.¹³⁹ De politie in de zin van deze wet bestaat uit gemeentepolitie en rijkspolitie (a. het Korps Rijkspolitie en b. de bijzondere

¹³³ 1 april 1950 (Staatsblad 1950 K. 120) De huidige (17-9-2006 schr.) Wet Gemeenschappelijke Regelingen is van 20 december 1984 Stb. 667. (Bron: Koninklijke Bibliotheek) De oorspronkelijke Wet Gemeenschappelijke Regelingen is van 1 april 1950 (Staatsblad 1950 K. 120). De volledige tekst van de huidige wet is te vinden via www.overheid.nl onder Wet- en Regelgeving.

of via http://www.recht4all.nl/wetten/w/w_gmnschpplk_rglngn.htm (Bron: Koninklijke Bibliotheek)

¹³⁴ Samuel Esmeijer, een politiemans die moest kiezen, Wim Klinkenberg-Hanjo van den Berge, Min. Van Binnenlandse Zaken 1985

¹³⁵ De Haven ofwel Warnarhoeve in Wassenaar. De Wassenaarse wethouder D.J.G.J. Baron van Pallandt was eigenaar van het landgoed Rijksdorp in Wassenaar. Hij wilde Rijksdorp opsplitsen in kavels en daar een villapark van maken. In 1913 keurde de gemeenteraad het bestemmingsplan goed en verkocht Van Pallandt de grond aan de NV C.F.A. Jonkers & Co. Maatschappij tot Exploitatie van het Villapark Rijksdorp. Jonker uit Zeist was tijdens WO I kelnier geweest in de stationsrestaurant in Utrecht. Hij startte een woningbureau in Rotterdam waar gegadigden zich konden melden. (In alle villaparken in Wassenaar en Scheveningen werden veel huizen gebouwd door Rotterdamse havenbaronnen en industriëlen).

Aan de Van der Doeslaan 1 verrees een van de grootste huizen. Gebouwd in de stijl van een Noorse boerderij en met twee dienstwoningen om de hoek aan de Vleysmanlaan, in de jaren 1928/1929 in opdracht van de Dordtse houthandelaar L.G. Gips. De Dordtse architect F. Stam ontwierp het huis, de aannemer van ene Van Driel. Gips was een lastige opdrachtgever. Toen bleek dat sommige eiken deuren krompen, werden niet deze vervangen, maar werd de vloer van Zuidamerikaans hardhout verhoogd met een dito vloer. De ambachtslieden zaten op antieke Turkse kussens om hun knieën te sparen!. Toen het hout van de trap begon te splijten liet hij de scheuren dichtzetten met kalk, waardoor de trap ouder leek en de glas-in-lood ruitjes werden met een hamertje bewerkt opdat de barstjes ouderdom zouden suggeren. In 1934 werd het huis verkocht aan de Noor Larsen, die was getrouwd met een Oostenrijkse. Hij was directeur van een vloot van schepen die ammoniak vervoerden. Larsen was echter niet zijn echte naam. In werkelijk heette hij Levi. Hij was een Poolse jood die in 1934 voor Hitler naar Nederland was gevlucht. Hij overleed in 1939. Zijn vrouw is naar Amerika vertrokken. De heer Larsen noemde het huis "De Haven". Na zijn dood bewoonde de heer Conijn het pand. Hij was directeur van een scheepswerf. In 1941 moest de heer Conijn het huis verlaten, zoals alle bewoners van de villa's in Rijksdorp. Na de oorlog mocht de heer Conijn niet terugkeren, omdat hij met de Duitsers zou hebben gecollaboreerd. Na de oorlog werd het huis bewoond door de familie Schönbeck. De heer Schönbeck werd op 23 september 1952 ook eigenaar. In 1965 werd aan het huis de naam Warnarhoeve gegeven. Het huis bleef in handen van de familie tot in 1969. In die tijd werden er in het huis cursussen gegeven en deed het dienst als jeugdherberg. Ook de politie gaf hier op werkdagen in de periode van 1952 tot 1955 opleidingscursussen voor het politiepersoneel. Deze politieopleiding verhuisde vervolgens naar het huis Meijboomlaan 2, waar vroeger de "Boys Ranche", een instituut voor Surinaamse en Indonesische jongens was gevestigd. Later werd in dit huis het N.I.A.S. gevestigd. Bron: Ed Janson uit Harmelen. 21 september 2006.

¹³⁶ Gemeente Wassenaar, mw. C. de Glopper-Zuijderland. Mail 14 september 2006-15.02 uur

¹³⁷ Uit 22 1/2 Years of NIAS, The NIAS Buildings, W.R. Hugenholz

¹³⁸ Het NIAS behoort tot Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen – KNAW. Doelstelling: Het bevorderen van het onderzoek op het gebied van de mens- en maatschappijwetenschappen en van de internationalisering van het Nederlandse onderzoek op deze wetenschapsgebieden. Het NIAS biedt faciliteiten voor 'advanced research' en voor langdurig studieverblijf aan vooraanstaande buitenlandse en Nederlandse onderzoekers. De werkzaamheden zijn voor een deel georganiseerd in themagroepen. Voorts organiseert het NIAS speciale programma's en wetenschappelijke bijeenkomsten en worden de onderzoekresultaten in publicaties vastgelegd.

¹³⁹ Het grote boek over de politie, redactie Hans Erpf, Schuyt & Co NV-Haarlem/Antwerpen

ambtenaren van rijkspolitie, d.w.z. de commissarissen van rijkspolitie, de waterschouten, de inspecteurs-rijksrechercheurs en andere bijzondere ambtenaren van rijkspolitie, die de wet niet nader noemt, maar waartoe in ieder geval behoren de rijksrechercheurs.

Nieuw en winstpunt was dat in het protocol voor het eerst in onze politiegeschiedenis de omschrijving van de politietoekomst werd omschreven en in Artikel 28 werd opgenomen. In de kern luidt zij kort weergegeven: 'De politie heeft tot taak in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregelen te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen, die deze behoeven'.¹⁴⁰

Het handhaven van de rechtsorde in een veranderende wereld kon niet altijd een eenduidige naam gegeven worden. Tot halverwege de jaren vijftig werd er niet aan het gezag van de politie getornd. Haar autoriteit was vanzelfsprekend. Die werd op de proef gesteld toen zich een maatschappelijke ommekeer aandeed. In feite zette die zich in gang met de geboortegolf van eind jaren '40. De demografische verhoudingen wijzigden zich ingrijpend. Onze bevolking telde steeds meer mensen, vooral meer jeugd. Voorbij de beladen geschiedenis van hun ouders, die waren gevormd door schaarste, depressie en oorlog, hadden jonge mensen een geheel ander toekomstbeeld en verwachting. Aan hun horizon lokten de verleidingen van een almaar groeiende welvaart. Daarmee zetten zij zich af tegen de heersende behoudendheid. Dit leidde uiteindelijk tot de openlijke generatiekloof die toen in gang werd gezet. Te vaak, zo zou blijken, bleek welstand echter geen betaalmiddel voor geluk en voldoening.

Na nog een tijdelijke uitbreiding (noodgebouw) in 1966, verhuisde de politieopleiding in 1968 naar Leusden en heette vanaf toen Opleidingsschool voor gemeentepolitie "De Boskamp". De school betrof de voormalige gevangenenbarakken die eerder in gebruik waren op het voormalige Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort. Daarvoor was het terrein in gebruik als het mobilisatiekamp De Boskamp en Wehrmachtskazerne. Hierna deed het dienst als Rode Kruiskamp, gevangenis, Infanteriekazerne, Genieopleidingscentrum en Cavaleriekazerne.

De Boskamp

Op het terrein aan de Appelweg waarop de politieopleiding werd gevestigd, was in 1939 het mobilisatiekamp 'De Boskamp' gebouwd en in gebruik genomen door het 1^e Bataljon van het 16^e Regiment infanterie. Na de capitulatie werd het terrein door de bezetter in beslag genomen. De Sipo/SD richtte het barakkenkamp in 1941 in als gevangenenkamp. Tussen 1941 en 1945 zijn er in het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort circa 40.000 mensen als beesten behandeld en 20.000 van hen zijn op transport gesteld. Honderden mensen werden op deze plek gedood of bezweken van honger, kou, ziekte of angst. Op 19 april 1945 droegen de Duitsers het bevel over aan Rode Kruismedewerkster Loes van Overeem. Op 7 mei reden de eerste twee Nederlandse oorlogscorrespondenten van de 1^e Canadese legergroep het kamp binnen. In het voormalige kamp werden alleen al in juni 1945 ruim 100.000 uit Duitse kampen terugkerende Nederlanders gerepatrieerd.

Op 1 september 1945 werd het kamp door het Militaire Gezag overgedragen aan de commandant van het Bewarings- en Verblijfskamp Laan 1914. Onder verantwoordelijkheid van het Ministerie van Justitie werden er NSB-ers en collaborateurs in opgesloten. In 1946 ging het kamp weer over naar Defensie en kreeg het weer de naam De Boskamp. Bestemming: Koninklijke Landmacht.¹⁴¹ Om het karakter van het voormalige gevangenenkamp in het heden zoveel mogelijk teniet te doen, werden de vele prikkeldraadversperringen opgeruimd. Tot 1949 was er een opleiding infanteristen Garde Grenadiers. Na voltooiing van hun opleiding werden de soldaten uitgezonden naar het toenmalige Nederlands-Indië. Onderdeel Amsvorde werd een demobilisatiekamp en zou dat tot 1951 blijven. Daar werden, nadat de Politie Acties in 1949 beëindigd waren, gerepatrieerde militairen opgevangen. Daar waren soldaten bij, die voor de vierde keer in hun leven op een en hetzelfde terrein verkeerden. Eerst tijdens hun gevangenschap in de bezettingsjaren, daarna bij terugkeer, vervolgens tijdens de opleiding voor uitzending naar Nederlands-Indië en voor de vierde keer na terugkomst daarvan.

Vanaf 1949 tot aan 1951 werd het een opleidingscentrum voor de Genie. In 1951 kwam er een legering Cavalerie met een tankbataljon. De tanks hiervan waren ondergebracht op het complex aan de Van Rooijenweg. Defensie beëindigde het gebruik van De Boskamp op 1 juni 1968. Feitelijk vertrokken de laatste militairen al in november 1967.¹⁴²

Toen in 1967 bekend werd dat Defensie zich van het terrein zou terugtrekken en het barakkenkamp gesloopt zou worden, kwamen daar ex-gevangenen tegen in opstand. Op 25 november 1967 organiseerden 500 ex-gevangenen nog eenmaal een reünie om tegen de sloop te protesteren. Zelfs in de Tweede Kamer werden vragen gesteld. Hun protesten werden niet gehoord.

De kentering

Misschien gebeurde alles wel te vroeg. Wat tot in de jaren zestig bepalend was, was het feit dat de boodschap van de oorlog niet werd gehoord. Voor de slachtoffers was geen aandacht. Het was de naoorlogse opbouw en de toekomst die bepaalde. De collectieve inzet - onbewust ook een soort van gemeenschappelijke therapie, een gezamenlijke verwerking - vergde ieders inzet. Niet omzien dus, en vooral de Duitsers niet tegen het hoofd stoten in verband met belangrijke handelsbelangen. Wat van de oorlog overeind gehouden werd, was vaak het epos van het voormalige verzet. Maar toch. De ommekeer kwam in de tweede helft van de jaren zestig, gelijk met het ontdooien van de Koude Oorlog. De naoorlogse situatie van 'geen oorlog, geen vrede'. Van Dr. J. Presser verscheen in 1965 De Ondergang. De geschiedenis en de verderving van de Nederlandse Joden door het naziregime. Nog eenmaal op aarde', aldus de schrijver, 'moest hun klacht, hun aanklacht weerklinken. [...] hun as was op winden verstrooid'. Geen tv-programma heeft zoveel invloed gehad op de Nederlandse samenleving als de documentaire De Bezetting van Lou de Jong. De 21 delen die tussen 1960-1965 werden uitgezonden, zette de nieuwe generatie aan tot vragen die niet eerder waren gesteld. Al met al voltrok zich vanaf toen een kentering die sociale en mentale veranderingen op gang zette. De kilte van de Koude Oorlog verzachtte, de maatschappij werd meer plooibaar. Soms te heftig, nauwelijks vatbaar, bij tijden op drift,

¹⁴⁰ Politie in Nederland, Mr. F. Perrick

¹⁴¹ Met Defensie werd een op 12 mei 1947 gedateerde huurovereenkomst aangegaan met een looptijd van 1 september 1946 tot 31 augustus 1951.

¹⁴² De in 1951 opgestarte onderhandelingen tussen Defensie en N.V. Landgoed Den Treek over een pachtovereenkomst liepen tot aan 1966, maar liepen op niets uit. In die jaren is er een geïndexeerde huur gehanteerd.

hoe dan ook, maar nodig. Er kwam meer ruimte voor beschouwing, ook voor openlijke kritiek. In de hiërarchische verhoudingen werden de lijnen minder stijf en de samenleving schiep zich meer ruimte en zicht voor ieders rede en motivatie. Waar eerder de generatie van oorlog en verzet, die van de nationale opbouw en het gezamenlijke zwijgen de aard van de naoorlogse cultuur domineerde, zette hun nakomelingen vijftig jaar later aan tot een voor publiek en media onmiskenbaar moreel ijkpunt voor zaken als oorlog, vrede, discriminatie en racisme. Niets is zomaar, niets gebeurt zomaar. Iedere beweging, individueel en maatschappelijk, heeft haar eigen gewicht en kritieke punt. Zoals dat met mensen gaat en dit naar hun aard en bestemming eigen is.

Politieschool De Boskamp

Nadat per november 1967 de militairen het terrein verlaten hadden en Defensie haar overeenkomst met N.V. Landgoed Den Treek per 1 juli 1968 beëindigde, werd er op 2 mei 1968 met de politieopleidingsschool regio Zuid-Holland, Zeeland en Utrecht een erfpachtovereenkomst gesloten. De duur daarvan werd vastgesteld op 60 jaar. Van 1 juni 1968 tot 31 mei 2028. Nadat de opleidingsschool zich op het terrein van De Boskamp vestigde, stelde het bestuur vooralsnog de sloop van de oude barakken uit, maar nam wel de sloopverplichting over. Een aantal houten barakken en bakstenen gebouwen werd ingericht als leslokalen, kantoren en slaapplegelegenheden en werden vervolgens betrokken door de politieschool.

Nieuwbouw

Ruimtegebrek en onvoldoende accommodatie maakten vernieuwing noodzakelijk. De houten barakken dienden te verdwijnen en voor een aantal van uiteindelijk 200 cursisten moesten nieuwe logiesgelegenheid, een eetzaal, een keuken en leslokalen worden gebouwd. Nadat het ontwerp was goedgekeurd, werd de uitvoering na een onderhandse aanbesteding gegund voor een aannemingsom van circa f 2.250.000,00. Nadat de bouw in juli 1971 gereedgekomen was, werden de nieuwe leslokalen en kantoren op het midden van het terrein in gebruik genomen en werden, ondanks het protest van de ex-gevangenen, in zeven maanden tijd alle barakken aan de buitenzijde van het perceel verlaten en gesloopt. Uitgezonderd één barak, een wachttoren en de klokkenstoel met de appèlklok. Die zouden aan de gemeente Leusden worden overgedragen, met het doel er een gedenkplaats / museum van te maken. De politieschool zou meewerken, maar het is er nooit meer van gekomen. In 1978 werd de nog resterende barak gesloopt. In 1976 werden er een sportzaal en nieuwe units bijgebouwd waarin docentenkamers en slaap-/logeergelegenheden waren gesitueerd.

De muurschilderingen

Gelukkig bleven de klokkenstoel met de appèlklok en de wachttoren gespaard. In 2006 werd de klokkenstoel met appèlklok en wachttoren definitief aangewezen als Beschermd Rijksmonument, terwijl in 2002 overeenstemming werd bereikt over de overdracht aan de nieuwe stichting. Thans wordt de monumentale appèlklok alleen geluid bij herdenkingen en bij de aanvang van de traditionele stille herdenkingstocht op 4 mei om 19.00 uur. Van die datum en dat tijdstip wordt nooit afgeweken. Tijdens de sloop van de voormalige barakken trof men, weggewerkt achter platen zachtboard, twee muurschilderingen aan op een oude muur. Omdat deze niet verplaatst kon worden, werd er een apart gebouwtje tegenaan gebouwd. Toen vochtproblemen het pandje aantastten, dreigde dit stuk historisch erfgoed verloren te gaan. Met bij het ingenieursbureau DHV verzamelde expertise, werd in 1985 een eerste aanpak gedaan. In 1999 dreigden de muurschilderingen definitief verloren te gaan. Met de Rijksdienst Instituut Collectie Nederland werd een restauratieplan opgezet. De muurschilderingen werden gerestaureerd en om de oude muur is uiteindelijk het prachtige koperen gebouwtje gekomen. Leden van de Rotaryclub Amersfoort 'stad', startten in 1993 met een opknappbeurt van de voormalige schietbaan, terwijl politieman Cees Biezeveld daarvoor al begonnen was met de bosschages rond het museum, de wachttoren en de monumenten. Vanaf 1995 was het geheel weer vanaf de Appelweg zichtbaar. In het voorjaar van 1995 is het terrein, waarop een inlichtingenbord passanten iets over de geschiedenis van het Kamp vermeldde, en waar de wachttoren stond - om rust te creëren - door een herinrichting enigszins afgeschermd van de politieschool.

Het nieuwe bezoekerscentrum

Door de publiciteit rond de dreigende teloorgang ontstond een sneeuwbal effect. Zoals in het januarinummer van 2006 te lezen staat, zorgde Cees Biezeveld toen voor Kamervragen, waarna de betrokken gemeenten, met name Amersfoort en Leusden, overstag gingen en flink in de buidel tastten. Naast het geld dat de Stichting zelf opracht, doneerde het ministerie van VWS in 2003 veel geld voor het ontworpen bezoekerscentrum. Toen de donatie in datzelfde jaar een feit was, kon het bezoekerscentrum daadwerkelijk ontworpen en gebouwd worden. Dit werd een jaar later, op 19 april 2004, plechtig geopend door de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, mevrouw Clémence Ross - van Dorp.

Het landelijk opleidingsinstituut

In 1989 werd gestart met de integratie van de instituten voor werving, selectie en opleiding van het Korps Rijkspolitie en de Gemeentepolitie en werd bij wet een overkoepelend lichaam opgericht: het LSOP (Landelijk Instituut Selectie en Opleiding Politie). Deze werd gevestigd in Amersfoort. Een belangrijk gevolg van de oprichting van het LSOP was, dat leerlingen zo mogelijk werden geplaatst op de school die het dichtst bij hun woonplaats gevestigd was, overigens waar plaats was. Daarbij werd het noodzaak snel extra onderwijsruimte te vinden toen in 1991 de selectiemethode werd gewijzigd (waarbij meer rekening werd gehouden met de mogelijke achterstand van allochtonen) en de toestroom van aspiranten plotseling bijna verdubbelde.¹⁴³ In 1991 was er sprake van 1000 aspiranten, in het jaar daarop 1600.

Reorganisatie 1989-1994

Sinds 1993 is er één soort politie. Tussen 1989 en 1994 werd de Nederlandse politie ingrijpend gereorganiseerd. Het regeerakkoord van het 3e kabinet Lubbers (1989-1994) leidde er toe dat de beide soorten politie tot één politieorganisatie werd omgevormd. De formele grondslag voor de huidige organisatie werd gevormd door de Politiewet 1993, (K.B. 9-12-1993) die op 1 april 1994 in werking trad.

¹⁴³ De vijf scholen voor de Primaire Opleiding die nog over waren gebleven (een daarvan was de Rijkspolitieschool te Harlingen), konden hun capaciteit verdubbelen, aangezien ze nu ook terecht konden bij het PVI in Apeldoorn en de ME-opleiding in Horn. In 1991 konden ze 1000 aspiranten plaatsen, in het jaar daarop 1600. Korps Rijkspolitie 1945-1994. J.A. de Jonge

De 148 korpsen Gemeentepolitie en het landelijke Korps Rijkspolitie gingen in 1993 op in een eensoortige met 26 korpsen:

- 25 regionale politiekorpsen, bestaande uit functionele, territoriale onderdelen. Het beheer van de regiokorpsen kwam bij de korpsbeheerders (burgemeesters), die werden bijgestaan door de korpschefs.
- één landelijk opererend korps met een aantal ondersteunende divisies: het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD). Het beheer van het KLPD kwam bij de minister van Justitie, die daartoe werd bijgestaan door de korpschef. Sinds 2000 valt het KLPD voor het beheer ook onder BiZa. De in 1919 opgerichte Spoorwegpolitie (particulier bedrijfspolitiekorps van NS) is in 2000 overgegaan naar het KLPD. Bij elkaar werken nu ongeveer 50.000 mensen bij de politie.
- de bijzondere ambtenaren van politie. De Procureurs-generaal bij de Gerechtshoven beschikken over de Rijksrecherche, die bestaat uit bijzondere ambtenaren van politie.¹⁴⁴

De laatste onderwijsontwikkelingen

Per 1 januari 2002 startte de nieuwe initiële politieopleiding. De directie van de politieschool (primaire opleidingen), onderdeel van het landelijke instituut voor politieopleidingen (LSOP), maakte augustus 2003 onder druk van de omstandigheden (minder op te leiden politiemensen, noodzakelijke bezuinigingen) het besluit bekend dat de politieschool te Leusden per 16 januari 2004 zou worden gesloten. Eind 2003/januari 2004 vertrok de school uit het complex. De opleiding werd verplaatst naar Apeldoorn. Vanaf zomer 2004 zijn de gebouwen op tijdelijke basis in gebruik bij het KLPD en het Regiokorps Utrecht. Over de uiteindelijke bestemming wordt al langdurig onderhandeld.

Mensenrechten

In het eerste deel van dit artikel was te lezen hoe het de Nederlandse politie in de oorlogsjaren verging en hoe vele politiemannen zelf als gevangenen in het kamp kwamen en een hoge prijs betaalden voor hun gewetenswerk. In zijn voorwoord in het zakboek 1999 Politie en Mensenrechten legde Peter IJzerman, toen Algemeen Directeur LSOP, niet alleen de vinger op de plaats waar de opleidingsschool was gevestigd, maar ook op de plek die Kamp Amersfoort was. Een en hetzelfde terrein. De beslissing om een van de LSOP-vestigingen op deze belaste grond te bouwen was, zo stelde hij toen, een ongelukkige geweest. Deze keuze, aldus IJzerman, zou met de toen geldende referenties nooit gemaakt zijn. Het brengt voor het LSOP en daarmee voor de hele Nederlandse politie een bijzondere verplichting met zich mee. Namelijk de opdracht om actief te werken aan het bevorderen van het respecteren van de mensenrechten. In 1999 werd het 150-jarig bestaan van de grondwet herdacht. Peter IJzerman refereerde daaraan in zijn proloog die hij opende met de tweede overweging uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens:¹⁴⁵ '[...] en dat de komst van een wereld, waarin de mensen vrijheid van meningsuiting en geloof zullen genieten, en vrij zijn zullen van vrees en gebrek, is verkondigd als het hoogste ideaal van ieder mens...'

IJzerman aan het eind van zijn bijdrage: 'Wees waakzaam als het gaat om het bevochten voorrecht dat onze samenleving in de herziening van de Grondwet 1983 zijn nadrukkelijke mensenrechten als nationaal recht heeft gecodificeerd'.¹⁴⁶ In 1933 werden delen uit de Duitse grondwet geschrapt. De gevolgen daarvan ontgronden iedere discussie waarin wordt geopperd delen uit onze grondwet te schrappen. "Art. 1. Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan". Kort samengevat: Iedereen is gewoon gelijk. De politieschool plaatste in 2000 een kunstwerk dat dit indringend vertolkt. Het staat er nog steeds.

Tenslotte

Dit laatste artikel over de burens van de gedenkplaats ging in op de rol en betekenis van de Nederlandse politie en het gebruik van het voormalige kampterrein. Gedachtig aan de invulling van onze grondrechten en zich bewust van haar eigen taak en verantwoordelijkheden, wil zij een symbool zijn voor ieders recht en hulpvraag. In de verbondenheid met de ontstaansgeschiedenis van de voormalige Opleidingsschool voor Gemeentepolitie De Boskamp, kan geen ander als de huidige korpschef van de KLPD, de heer Peter van Zunderd, deze bijdrage afsluiten. Daarbij mag vermeld worden dat de politieschool "De Boskamp" veel heeft gedaan voor oud-gevangenen en voor de herinnering aan het Kamp Amersfoort. Politie-inspecteur Cees Biezeveld kreeg een taak en de ruimte om te komen tot de gedenkplaats van nu. Ook de huidige Politieacademie werkt via detachering van de directeur mee aan het functioneren van de Stichting.

Mensenrechten zijn ieders rechten. Ongeacht waar ook ter wereld.

© 2006 karel kreuning

¹⁴⁴ De Rijksrecherche houdt zich bezig met:

- 1) Strafrechtelijke of disciplinaire onderzoeken binnen het politieapparaat in opdracht van het Openbaar Ministerie, na overleg met korpsbeheerder/korpsleiding.
  - 2) Onderzoeken binnen het ambtelijk apparaat of ten aanzien van bekleders van een openbaar ambt.
  - 3) Oriënterende onderzoeken naar gedragingen van (rechts)personen die het doelwit zijn geworden van openbare beschuldigingen.
  - 4) Strafrechtelijke onderzoeken in aansluiting op 2 en 3.
  - 5) Onderzoeken van administratieve aard, zoals:
    - toelating van particuliere bewakingsdiensten;
    - aanvragen tot benoeming van onbezoldigd opsporingsambtenaar;
    - controle op administratieve voorschriften van de Vreemdelingenwet;
    - controle inzake uitvoering van de Wet wapens en munitie.
- ook verricht de Rijksrecherche onderzoek na ieder geval van vuurwapengebruik door de politie.

¹⁴⁵ 10 december 1948

¹⁴⁶ Ze honoreert daarmee een advies van de Stichting van de Arbeid, het overlegorgaan van werkgevers en vakbonden.

Slotwoord van Peter van Zunderd, korpschef KLPD (Korps Landelijke Politie Diensten)

"Niemand mocht ook maar iets van deze mishandelingen weten,
dus daarom werd het zwijgen opgelegd.
Tegenwoordig wordt er wél wat over gezegd!
Maar eerlijk, ik zou niet weten wat hoor.
Want al dat ergs dat hier gebeurd is, daar zijn geen woorden voor!"

Deze treffende dichtregels schreef de 14-jarige Emma van Dalsen na een bezoek aan Gedenkplaats Kamp Amersfoort. Machteloze woorden en toch hoopgevend. Want het geeft hoop dat ook de jeugd weigert te zwijgen over waar geen woorden voor zijn. Daar sluit ik mij als korpschef van het Korps landelijke politiediensten van harte en uit volle overtuiging bij aan. Want nog erger dan al het ergs dat gebeurd is, is zwijgen en vergeten. De Nederlandse politie heeft door de loop van de geschiedenis een speciale band opgebouwd met deze plek, waar in de oorlogsjaren zulk onbeschrijfelijk leed is aangericht. Maar dat is niet de enige reden waarom wij als politie de herinnering aan Kamp Amersfoort levend willen houden. Die behoefte vloeit voort uit het wezen van ons vak: de politie is van en voor de burger. Wij zijn niet alleen het zwaard van de overheid. Het is ook onze taak de rechten van de burger te beschermen, die hier in het verleden zo wreed zijn geschonden. En het is onze verantwoordelijkheid om de vrije democratie in stand en levend te houden. Daarom leert de Gedenkplaats Kamp Amersfoort ons als Nederlandse politie zoveel jaar later nog altijd een les van onschatbare waarde. Letterlijk en figuurlijk. Het Korps landelijke politiediensten leidt haar studenten rond over de gedenkplaats om met eigen ogen te zien wat de uitwassen van een regime kunnen veroorzaken. En te beseffen dat gezagsgetrouwheid politiemensen niet ontslaat van de verplichting om zelf na te denken. De Gedenkplaats Kamp Amersfoort herinnert ons dagelijks aan onze verantwoordelijkheid – als burger en politiemedewerker – om te spreken waar het zwijgen wordt opgelegd. Ook al zijn er soms geen woorden voor.

Peter van Zunderd,
Korpschef KLPD

Geraadpleegde literatuur:

- Breen Willem van, De Nederlandse Arbeidsdienst 1940-1945 - Ontstaan, opkomst en ondergang, Walburg Pers 2004, ISBN90 5730 324 8
 Buijter H., Ignace de Haes, Het geruisloze verzet. De geschiedenis van de TD-verzetsgroep tijdens de Duitse bezetting, Uitgave Kerk en Vrede, Amersfoort 1982/1988
 ISBN 90 70855 08 9
 Dekker C., A.Hendriks en J.P. van de Kam. '1940-1945. Een analyse van het Verzet. Verzetsgroep TD'. C.V Allert de Lange, Amsterdam 1945
 Dekkers C.A., Kasbergen J.M., Oranje Marechaussee, Uitgeverij Lunet in Naarden, 1978, ISBN 90 71743 02 0
 Dekkers J.J., De Schalkhaarders, Veen - Uitgevers, 1990, ISBN 90 204 1988 9
 Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945. Verslag houdende de uitkomsten van het onderzoek (Den Haag 1949-1956)
 Erpf Hans redactie, Het grote boek over de politie, Schuyt & Co NV-Haarlem/Antwerpen ISBN 90 6097 072 1
 Esmeijer Samuel, een politieman die moest kiezen, Wim Klinkenberg-Hanjo van den Berge, Min. Van Binnenlandse Zaken 1985
 Fijnaut Cyrille Prof. Dr., Voorproeve van een geschiedenis van de Nederlandse Politie, 2001
 Jong L. de, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog,'s-Gravenhage/SDU uitgeverij 1988,
 ISBN 90 12 05730 2
 Jonge J.A., Korps Rijkspolitie 1945-1994, Uitgave van de Stichting Het Nederlands Politie Museum 1993,
 ISBN 90 71542 68 8
 Lieburg M.J. van Prof. Dr., NEBO, Van confessioneel-Gereformeerd ziekenhuis naar Protestants-Christelijk Verpleeghuis 1947-1997, Urasmus, Publishing Rotterdam
 1997 ISBN 90 5235 123 6
 Mijnlieff F.R., De Nederlandse politie tijdens de bezetting, Onderdrukking en Verzet, Nederland in Oorlogstijd dl. I, Van Lochem Slaterus Arnhem-J.M. Meulenhoff -
 Amsterdam
 Meershoek G., Dienaren van Gezag, De Amsterdamse politie tijdens de Bezetting, Van Gennep bv Amsterdam 1999
 ISBN 90 5515 223 4
 Middelkoop Teo van, Een soldaat doet zijn plicht, Generaal H.J. Winkelman, zijn leven en betekenis als militair, Zaltbommel 2002
 Perrick F., Politie in Nederland, Willink-Zwolle 1982, ISBN 90 271 11985 6
 Presser J., De ondergang, vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945, Staatsuitgeverij/Martinus Nijhoff 1965
 Romijn P., Burgemeesters in Oorlogstijd, besturen tijdens de Duitse bezetting, Uitgeverij Balans 2006, ISBN 90 5018 771 4
 Schulten C.M., "En verpletterd wordt het juk", Verzet in Nederland 1940-1945, Sdu uitgeverij/ Den Haag, 1995 ISBN 90 12 08190 4
 Schuyf Judith eindredactie, Nederlanders in Neuengamme, Uitgeverij Aprilis-Zaltbommel ISBN 905994 051 2
 Smeets J., Tussen Plicht en Geweten, een dilemma van de Utechtse politie 1940-1945
 Sijes B.A., De Arbeidsinzet, de gedwongen arbeid van Nederlanders in Duitsland 1940-1945, SDU uitgeverij 's-Gravenhage 1990, ISBN 90 12 06448 1
 Stuijberg A.N. & W Rozendaal, De Leidse Agent, een monument, Uitgave Politie Holland Midden, district Leiden Voorburg